

мр Небојша Ђокић
Полицијско-криминалистичка
академија, Београд

314.117:323.1(497.11)”17”(093.2)

Оливера Думић, Београд

ЕТНИЧКИ САСТАВ СТАНОВНИШТВА НА ПРОСТОРУ ДАНАШЊЕ БРАНИЧЕВСКЕ ЕПАРХИЈЕ У XVIII ВЕКУ

THE ETHNIC COMPOSITION OF POPULATION ON SPACE OF TODAY BRANIČEVO EPARCHY IN XVIII CENTURY

Апстракт: У раду је обрађено досељавање Влаха на просторе данашње Браничевске епархије током XVIII века. Посебна пажња је посвећена покушају реконструкције правца којим те насељавање ишло и одређивању хронологије. Тачно је одређен и датум насељавања неких влашких села.

Кључне речи: Србија, Браничево, Браничевска епархија, Власи, Хомоље, Млава, Морава, Пожаревац, Ресава

Питање Влаха у савременој Србији је слабо обрађивано у српској науци. Практично оно што је написао Тихомир Ђорђевић пре готово једног века у публикацији “The Truth concerning The Rumanes in Serbia”¹ и готово дословно поновио, на српском језику, у

¹ T. R. Georgevitch, *The Truth concerning The Rumanes in Serbia*, Paris 1919.

поглављу о Власима у монографији “Из Србије кнеза Милоша”² остало је и данас на снази као званични став српске науке. Премда Ђорђевић у својим истраживањима Влаха није озбиљније користио ни тада доступну (и то чак објављену)³ изворну грађу из XVIII века, нико није ни покушао да доведе у питање нека његова схватања, а ни да прецизира хронологију коју он даје врло широко. Кад је реч о времену књаза Милоша користио је скоро искључиво грађу из фонда Књажева канцеларија док је друге фондове занемарио премда су неки врло битни за ово питање.

У међувремену нам је постала доступна, не само нова српска већ аустријска и османска грађа XVIII века, а управо је то време од кад можемо да стварно пратимо континуитет данашњих Влаха у Србији. Стекли су се услови да се покуша с прецизирањем времена када се Власи јављају у Браничеву.

Кратко време пре Т. Ђорђевића румунски историчар О. Тафрали је у својој малој књижици “Les Roumains de Bulgarie et de Serbie”⁴ изнео румунске ставове о влашком питању у Србији и Бугарској. Десетак година пре њега, чувени румунски историчар Н. Јорга се први од Румуна позабавио, на научној основи, Власима у Србији у својој двотомној монографији “Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a Românilor”.⁵ Све што је у румунској науци писано о Власима у Србији је у ствари само понављање оног што је изнето у споменутим монографијама, а често пута је најобичније политиканство. Интересантно је да се ни страна историографија није озбиљније бавила питањем Влаха у Србији. Још 1861. године Г. Лежен је писао о Власима у Србији у својој монографији “Etnographie de la Turquie d’Europe”⁶, а 1889. године Емил Пико у уводу своје књиге “Chants populaires des Roumains de Serbie”⁷ се такође дотакао овог питања. После тога су сви аутори користили

² Т. Р. Ђорђевић, *Из Србије кнеза Милоша*, Београд 1924.

³ Узмимо само на пример Г. Витковић, *Извештај написао Максим Радковић ексарх београдске митрополије*, Гласник СУД 56, Београд, 1884. г. и Д. Руварац, *Митрополија београдска око 1733. године*, Споменик СКА XLII, Београд, 1905. г.

⁴ О. Tafrali, *Les Roumains de Bulgarie et de Serbie*, Paris 1918.

⁵ N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a Românilor*, Valenii - de - Munte 1908 (у два тома)

⁶ G. Lejean, *Etnographie de la Turquie d’Europe*, Gotha 1861.

⁷ M. Emil Picot, *Chants populaires des Roumains de Serbie*, Paris 1889.

результате истраживања било српских, било румунских научника без неког сопственог истраживања.

Најпергов попис и Епшвилцова карта

После Османског пописа Смедеревског санџака из времена владе Мурата III, на самом крају XVI века више од једног века немамо попис ових крајева све до уостављања аустријске власти над северном Србијом након Пожаревачког мира 1718. године. Одмах након потписивања мира настала су два врло битна извора за српску историју - Најпергов попис из 1718. године и Епшвилцова карта из истог времена.⁸ Премда ови извори не дају етнички састав становништва северне Србије омогућавају нам да упоређивањем са нешто каснијим изворима донесемо неке закључке и о етничком саставу становништва. Међутим, треба водити рачуна да Најперг није дао попис пожаревачког дистрикта, а Епшвилцова карта око Свилајнца и јужније од Ресаве изузетно непрецизна.

Најпре да видимо да ште је забележио Најперг 1718. године. Он је у Хомолском дистрикту (Des Humolier Distrikts) забележио да има 10 села са укупно 80 домова. На жалост овај податак је дао као збирни без поименичног навођења самих села.⁹ Исто тако је за дистрикт Поречка река дао збирни податак о 15 села и 60 домова. Коначно, и Мајданпечки дистрикт је дат збирно – 10 села и 80 домова.¹⁰ За Ресавски дистрикт су дата поименично насељена и пуста села од којих ћемо ми овде навести само она насељена: Ressoва (12, Орашје из српских пописа из тог времена – данашњи Деспотовац),¹¹ Sivaniza (8 домова, Свилајнац),¹² Zverencka (5),¹³ Resavabaz (8, вероватно Ресавица),¹⁴ Ploffanj (2 дома, вероватно

⁸ Д. Пантелић, *Попис пограничних нахија Србије после Пожаревачког мира*, Споменик САН ХСХVI, Београд 1948. г.

⁹ Исто, 21

¹⁰ Исто, 20

¹¹ Манастир Ресавице се помиње у попису као пуст и наводи се да се састоји од три манастира (Reschova, allwo drei Klöster).

¹² Код Пантелића је Шуваница. Пантелић уопште није користио српске пописе из 1733. и 1734. године.

¹³ Ни Пантелић није одговорио на питање о ком селу је реч.

¹⁴ Код Пантелића Ракибара.

Гложане), Janzi (6 домова, Ђонци),¹⁵ Medvedia (5 домова, Медвеђа), Vascko (6 дома, вероватно Војска), Papaviz (7 домова, Поповић), Krapovitz (4 дома, Грабовац или вероватније Грабовица), Pogaroz (3),¹⁶ Panovaz (4 дома, Пањевац), Sallna (8 домова, Сење), Reffna (5 дома, Равна - Ћуприја), Iban Roschi (2 дома)¹⁷ и Tortivaz (4 дома, Трућевац).¹⁸

У односу на нешто касније српске пописе недостају Јоховац, Грабовац или Грабовица и Бобово. Бобово би могло да буде пусто село Рупава, као што сматра Пантелић али у сваком случају тешко може бити него од споменутих насељених села осим ако Zverenska није старије име тог села. Са друге стране у попису се јављају Zverenska, Pogaroz и Iban Roschi којих нема у каснијим српским пописима за ресавску и раваничку парохију. У Раваничкој парохији, у Најперговом попису, се не јављају као насељена места Иванковци, Миросава и Чимаре. Поред тога касније се јављају Горње и Доње Сење а не само једно Сење као код Најперга. Горње Сење би могло бити Sellna Kloster тј. манастир Сење што се готово сигурно односи на манастир Раваницу. Иванковци би, евентуално могли да буду Iban Roschi, као што тврди Пантелић, али Миросаве и Чимара сасвим извесно нема код Најперга ни као насељених ни као пустих места.

Сачувани су и аустријски пописи из нешто каснијег времена. Под Комору или Дворско коморско веће по списку из 1730. године у Ресавском дистрикту потпадала су следећа села: Бобово, Гложане, Грабовица, Ђонци, Јеховац (Јовац), Иванковац, Миросава, Орашје, Поповац, Свилајнац, Суботица, Џимаре и Војска.¹⁹ Под војну управу потпадала су 1737. године у Ресавском дистрикту следећа насеља: Горње Сење, Доње Сење, Миросава, Alaskia (можда Алаке у селу Звезду), Срњак, Tseniovaz, Пењавица или Пањевац, Враше (пола је припало комори), Ћуприја и Матеовце.²⁰ У односу на Најпергов

¹⁵ Ђонци су се налазили у данашњем атару села Седлара.

¹⁶ Код Пантелића Богава.

¹⁷ Код Пантелића Иванковац али ми нисмо баш убеђени у то.

¹⁸ Д. Пантелић, *н. д.*, 21

¹⁹ Д. Поповић, *Србија и Београд од пожаревачког до београдског мира (1718-1739)*, Београд, 1950. г, 71

²⁰ *Исто*, 73

потпис нема управо оних села која нисмо успели да убицирамо Zverenska, Pogaroz и Iban Roschi. Нема ни Медвеђе али ми мислимо да се уместо Медвеђе сада јавља Суботица која је практично спојена са претходним селом. Од побројаних села у каснијим српским пописима ресавске и раваничке парохије не спомињу се Суботица, Alackia, Tseniovaz, Срњак, Враше и Матеовце. Село Срњак данас не постоји али се јављало, као село у Ресави, у Османским дефтерима још 1467. године. По М. Стојаковићу налазило се на потезу Срновац у атару села Миливе.²¹ О селима Alackia, Tseniovaz, Враше и Матеовце за сада ништа не можемо да кажемо.

На Епшвилцовој карти, која је посебно непрецизна за простор Ресавског дистрикта, од места којих нема у Најперговом попису као насељена села јављају се Czuilaz, Raanez, Sibniz (на Млави) и Walniza. Од ненасељених Luschiza и Mutevelin.²² У турским дефтерима помиње се манастир Бојача код села Лучице у нахији Ресава. Оба имена данас носе делови атара Свилајнца. На постојање некадашњег манастира указивао би обичај одржавања вашара у Бојачи.²³ Наиме у Бојачи се почетком XX века купио вашар или сајам на Св. Арханђела, Св. Јована Главосека и на Митровдан.²⁴ Манастир Бојача данас не постоји. У четвртој или петој деценији XVI века у Бојачи су били уписана два калуђера а годишњи приход од манастира износио је 165 акчи, од чега 150 акчи је било од шире.²⁵ У попису насталом у време владе султана Мурата III бележи се једино приход од манастира у износу од 289 акчи.²⁶ Дакле, јасно је да се Лучица налазила у атару данашњег Свилајнца.

²¹ М. Стојаковић, *Braničevski tefter – Poimenični popis pokrajine Braničevo iz 1467. godine*, Београд 1987, 238

²² Д. Пантелић, *н. д.*, Епшвилцова карта.

²³ О. Зиројевић, *Цркве и манастири на подручју Пећке патријаршије до 1683. године*, Београд 1984, 66

²⁴ С. М. Мијатовић, *Ресава*, Насеља књ. 26, Београд 1930, 231

²⁵ *Tapu ve Kadastro – Ankara*, Смедеревски дефтер MXD 632 (после 1536. г.); О. Зиројевић, *н. д.*, 66-67

²⁶ *Tapu ve Kadastro – Ankara*, Смедеревски дефтер Н° 166 (после 1536. г.); О. Зиројевић, *н. д.*, 67

Мутавелин²⁷ је уцртан северно од Лучице тачно на граници два дистрикта - премда по карти припада Ресави. Ако је Лучица била у атару данашњег Свилајнца онда је Мутевелин готово сигурно негде у атару данашњег Кушиљева или бар на граници између данашњих атара Свилајнца и Кушиљева (што је мање вероватно).²⁸

У Параћинском дистрикту су постојала следећа насеља Parakien (1?, Параћин), Plana (8, Плана), Schaffza (8, Шавац), Widova (6, Видово), Mudniza (3, Мутница), Murliza (4, Мириловац), Jsovar (8, Извор), Leshze (6, Лешје) и Sabriga (4, Забрега).²⁹ Мутница је Доња Мутница док се у тадашњим аустријским и српским изворима Извор и Горња Мутница често употребљавају као називи за исто село. Вероватно су ова два села била близу једно другог ако не и спојена. Од села споменутих код Најперга у каснијим пописима параћинске парохије нема села Шавац, Лешје и Забрега (Извор се јавља као Горња Мутница). Лешје се у српским пописима готово сигурно пописивало са оближњом Доњом Мутницом а Шавац са оближњим Параћином. Код Најперга се спомиње и Сталаћ и то као два насеља Stollaz, das kleine Dorf (4) и Stollaz, der Haubtort (пуст).³⁰

У Најперговом попису нема места Градиштанском, Рамском, Кучајнском и Пожареваком дистрикту. Због тога морамо да користимо спискове које је израдио Пантелић на основу Епшвилцове карте.

У Градиштанском дистрикту насељена места су била Gradiska (Велико Градиште), Kumana (Кумане), Kasiz (Кусић), Vlaschkito (Влашки до), Tribrod (Триброда), Peschczanize (Пешчаница), Schumanovo (Шумово), Sellinick (Зеленика), Mischlinowze (Мишљиновце), Kleinie Gradiska (Мало Градиште), Mackzi (Макци) и Rabrova (Раброво). Нанесељена места су била

²⁷ Мутевелли на турском значи - администратор или старатељ над верском задужбином. A. D. Alderson, Fahir Iz, *The Concise Oxford Turkish Dictionary*, Oxford 1975, 246

²⁸ Интересантно да је на Епшвилцовој карти у долини Ресаве уцртано од Манасије до Лучице само село Грабовац а из других, врло поузданих, извора знамо да би требало да буде бар још неколико села на том простору.

²⁹ Д. Пантелић, н. д, 22

³⁰ Исто, 22

Poischilla (можда Пожежена), Ternins, Siredia (Средњево), Dessina (Десина) и Kaniewo (Камијево).³¹

У Рамском дистрикту насељена места су била Ram (Рам), Sataniz (Затоње), Kostolaz (Костолац), Kissilowa (Кисиљево), Tutschina, Isplian, Piskople (Бискупија), Kuriatsch (Курјача), Marian (Маријан), Vlaschaz, Sirakowa (Сираково), Kladrowa (Кладурово), Biranie (Берање), Bukowik и Samotczewa. Ненасељена места су била Porowatz (Поповац) и Klepetska (Клепечка).³²

У Кучајнском дистрикту насељена места су била Terbno,³³ Protarzi (Бродарци), Popuschinaz (Бубушинац), Smollinaz (Смољинац), Batuscha (Батуша), Schab (вероватно Шапина), Leyowiza (Лажавица), Zerlins (Црљенац), Willkosell (Велико село), Malo Poschowiz (Божевац), Kulo (Кула), Sariczin (Саричина), Raschans (Рашанац), Nereschniza (Нересница), Deischa (Дајша), Walluja (Волуја), Kutschein (Кучајна), Rakowabara (Ракова Бара), Kauna (Каона), Poroschowiza (Крушевица), Caminowa (Каменово), Karniack (Горњак), Stemniza (Стамница), Witoniz (Витовница), Bistriz (Бистрица), Iswor (Извор), Nowazi (Новаци) и Kaschlubo (Кашљево). Ненасељена места су била Bresniz (Бресница), Starzewo (Старчево) и Tiblietsch.^{34 35}

У Пожаревачком дистрикту насељена места су била Ostro (Острово), Kleinomnik (Кленовник), Tziskov (вероватно Ђириковац), Neu Batofze (Нови Батовац), Preschani (Брежани), Tragowze (вероватно Драговац), Poscharowiz (Пожаревац), Seozi (Сеоци), Zernitge (Црниће), Lucziza (Лучица), Kragitol (Крављи Дол), Brukowaz (Пруговац), Polomine,³⁶ Bolletruzzi (Бољедруже), Koczatino (Кочетин) и Saponcziza (код Пантелића Захумчица). Ненасељена места су била Bedka (Петка), Wadczitol (Вучји Дол), Batofze (Батовац), Dobrowiz (Дубравица) и Beriani (Бурјан).³⁷

³¹ Исто, 42

³² Исто, 43

³³ Код Пантелића Дрмно.

³⁴ Код Пантелића Дивљалка.

³⁵ Д. Пантелић, н. д, 43

³⁶ Код Пантелића Пољане.

³⁷ Д. Пантелић, н. д, 43

Предалеко би нас одвели ако бисмо упоредили сва села из споменутих дистрикта са селима у српским пописима парохија. Задржаћемо се, касније, само на онима у којима су 1733. или 1734. године живели Власи.

Црквени пописи из периода 1733, 1734. и 1735. године

На основу пописа појединих парохија у Пожаревачком, Грочанском и Београдском ексархату 1733. године можемо да добијемо прилично тачан преглед етничког стања на простору данашње Браничевске епархије.

Треба напоменути да сумарни списак парохија који је дат на крају Витковићевог рада не одговара стварном стању па га нећемо овде коментарисати а ни користити.³⁸

Параћинска парохија

У Параћинској епархији је августа 1733. године било 8 насељених места: Параћин (28 домова), Мала или Доња Мутница (13), Велика (или Горња) Мутница (18), Плана (10), Мириловица (непознато), Доње Видово (11), Видојевци (данашње Горње Видово) (13) и Сталаћ (непознато).³⁹ Укупно је било 123 дома и то све српска. По подацима “тефтера митрополитског таксила” параћинску нурију или парохију су фебруара 1734. године чинила следећа села Параћин (33), Мириловац (12), Видово (11), Доња Мутница (15), Горња Мутница (18), Плана (10), Кречбинац (6), Видово (10), Сталаћ (10) и Грменовац (10). Подаци истог тефтера али за 1735. годину се не разликују од претходног.⁴⁰

³⁸ Г. Витковић, *Извештај написао Максим Радковић ексарх београдске митрополије*, Гласник СУД 56, Београд, 1884. г, 294

³⁹ Г. Витковић, *н. ч.*, 126 - 127

⁴⁰ Д. Руварац, *н. ч.*, 129 - 130

По подацима Максима Радковића из 1733. године параћинска црква, храм Светог Атанасија, је била сазидана од ћерпича и покривена црепом.

Када је ексарх Јован Михаиловић обавио визитацију цркве марта 1734. године црква је била добро снабдевена књигама. Посеђовала је октоих српски, триод постни московски, тестамент московски, општак грчки и октоих грчки, псалтир грчки и апостол грчки. Оволико вели број грчких књига можда објашњава податак да је син црквени током десет година био извесни Михаил Грк који је предао дужност Стојану Московићу.⁴¹

Свештеник поп Петар Јовановић, је рођен око 1707. године у Колашину у селу Милоју,⁴² рукоположен је на ђаконство 1729. године у Београду од владике Николаја Димитријевића, а на свештенство, после месец дана, по одобрењу митрополита Мојсија, од владике Максимом Несторовића. Од књига поп Петар је имао: “полустав московски, Псалтир московски; летургија московска; десетословије московско”. Петар је имао сина Јована. У Параћину је био још један свештеник Стефан, али је побегао у Турску са породицом. Оба свештеника су се и зађаконили и запопили исте године. Што се тиче књига 1734. године имао је следеће тестамент московски, полустав московски, десетословје, буквар мали, требник московски и литургију српску.⁴³

Јереј Стефан се до марта 1734. године вратио из Турске. Рођен је у селу Кулашину, близу Пећи око 1709. године. Учио је књигу у манастиру Раваници код игумана Стефана. Рукоположио га је у оба степена владика темишварски 1729. године. Свештеници Петар и Стефан су били на парохији и 1734. и 1735. године.⁴⁴ Током рата 1788-91. године емигрирао је из Србије у Аустрију и свештеник

⁴¹ Д. Руварац, *Митрополија београдска око 1733. године*, Споменик СКА XLII, Београд, 1905. г, 106

⁴² По ексарху Јовану село се зове Мјелиани.

⁴³ Петар је учио најпре код неког Гаврила зографа из Рисна а затим је у Раваници код даскала Стефана учио још годину дана. На крају је учио у Сремским Карловцима након чега се оженио и запопио. Г. Витковић, *н. ч.*, 124, 125 и 169; Д. Руварац, *н.ч.*, 106

⁴⁴ Д. Руварац, *н. ч.*, 130

Јевтимије Поповић, из Ћуприје, који се населио у Лангендорфу.⁴⁵ По мишљењу владике темишаварског Јована Јовановића Шакабенте од 21. јануара 1792. године, свештеник Јевтимије Поповић је био неспособан за свештеника у Банату.⁴⁶

Рибничка (Поречка) парохија

Рибничка парохија је била под Банатском епархијом и имала је августа 1733. године 7 насељених места – Пореч (155 домова, Срби), Рибница (12), Орешковица (22, Власи), Болетин (9, Срби), Мосна (11, Власи), Косовица (8) и Јастребица (14, по пола Срби и Власи). Укупно је било 231 дом од којих 35 до 40 влашких, а остало српски.⁴⁷ По подацима “тефтера митрополитског таксила” поречку нурију или парохију су, фебруара 1734. Године, чинила следећа села Пореч (165), Јастребина (16), Косовица (18), Мосна (14), Орешковица (24), Рибница (13) и Бољетин (10). Подаци истог тефтера али за 1735. годину се разликују у толико што Пореч има 150, Јастребина 13, Косовица 14, Мосна 11 и Орешковица 20 домова.⁴⁸

Свештеник поречки Димитрије Поповић, син протопопа поречког Богосава, је рођен око 1705. године у Поречу. Школовао се најпре код оца а затим у Раваници и код даскала Стефана. Рукоположио га је митрополит Мојсеј 23. фебруара 1724. године и од тад је био на служби у Поречу. Пошто је био удовац од 1731. године ускоро ће се, по визитацији 1734. године, замонашити у манастиру Раваници.⁴⁹ Уместо њега 1735. године у Поречу се јавља свештеник Атанасије.⁵⁰

⁴⁵ Драг. М. Павловић, *Србија за време последњег Аустријско-турског рата (1788-1791)*, Београд, 1910. г., 215

⁴⁶ Исто, 216 напомена 1.

⁴⁷ Г. Витковић, *н. ч.*, 135 - 36

⁴⁸ Д. Руварац, *н. ч.*, 127 - 128

⁴⁹ Г. Витковић, *н. ч.*, 135, 162; Д. Руварац, *н. ч.*, 104

⁵⁰ Д. Руварац, *н. ч.*, 128

У Поречу је, вероватно, 1729. године сазидана црква Светог Николе. Био је пространи и високи храм, од камена сазидан, у коме се сваког празника и недеље служила литургија. Црква је била добро снабдевена свим потребама а од књига је поседовала јеванђеље московско, апостол кијевски, поученије еванђеоско московско, пролог на пола године шта служити, два хоктоја московска – половна, саборник српски, један триодон московски постни, један пентикостар српски, једно мало рукописно јеванђеље које је се налазило у женској припрати, 2 псалтира московска на средње коло и један рукописни српски псалтир, полустав кијевски, часослов московски, стихологион помешани двојезични српски и влашки.⁵¹

Голубачка парохија

Голубачка парохија је имала 6 насељених места Голубац (42, Срби), Војилово (21), Малешево (8), Добра (35), Двориште (17, Власи) и Радошевци (10, Срби). Укупно је било 133 дома.⁵² По подацима “тефтера митрополитског таксила” голубачку нурију или парохију су фебруара 1734. године чинила следећа села Голубац (43), Воилово (27), Малешево (8), Двориште (31), Радошевци (13) и Добра (30). Подаци истог тефтера али за 1735. годину се разликују само толико што Двориште има 28 домова.⁵³

Свештеник голубачки Никола Петровић је рођен око 1695. године у Морачи у Херцеговини где је и у манастиру Тушину учио књигу. У Голупцу је био свештеник од око 1725. године.⁵⁴ Био је свештеник у Голубцу и 1734. и 1735. године.⁵⁵

Парохијане у Добри је 1734. и 1735. године опслуживао свештеник Стојан из села Љубкова са друге стране Дунава који је припадао епархији владике Максима.⁵⁶

Бикотиначка или баричка парохија

⁵¹ Д. Руварац, *н. ч.*, 103

⁵² Г. Витковић, *н. ч.*, 136 - 37

⁵³ Д. Руварац, *н. ч.*, 131 - 132

⁵⁴ Г. Витковић, *н. ч.*, 136 – 37, 176,

⁵⁵ Д. Руварац, *н. ч.*, 132

⁵⁶ Д. Руварац, *н. ч.*, 132

Бикотиначка парохија је имала такође 6 насељених места Бикотинци (20, Срби), Миљевићи (6, Срби), Мрчковац (4, Срби), Барич (12, Срби), Бикиње (8, Срби), Крушевица (10, Срби). Ово је била бројчано мала парохија са свега 60 домова и то све српских. По подацима “тефтера митрополитског таксила” баричку нурију или парохију су фебруара 1734. године чинила следећа села Мрчковац (4), Милевићи (7), Барич (15), Крушевица (10), Бикотинци (18) и Бикине (9). Подаци истог тефтера али за 1735. годину се не разликују од претходног.⁵⁷

Свештеник бикотиначки Илија Димитријевић је рођен око 1703. године у Пожаревцу где је учио и књигу. Рукоположио га је владика Николај Димитријевић 1730. године и одмах је постављен у Бикотинце.⁵⁸ Духовника је имао, последњи пут се исповедао оцу архимандриту Василију Пећском, о Васкрсенију 1733. године. “Правило обдржава, летургију појет, сингелију не имејет. Живео је у селу Бикотинци а служио у цркви у Баричу.⁵⁹ Но, интересантно је да на другом месту ексарх Максим тврди како је у Бикотинцима “била стара црков од древа, разорена.” Пошто на истом месту, такође спомиње и село Барих, а да не каже ништа о баричкој цркви – није искључено да је реч о ситој цркви коју час назива баричком а час бикотиначком. Иначе, у то време Илијини парохијани су ишли на службу и у манастир Туман.⁶⁰ Споменимо, на крају, да је село Бикотинци указом књаза Милана 1882. године променило име у Браничево на предлог и молбу тадашњег пароха бикотиначког Михајла Поповића.⁶¹

Црква Светих четрдест мученика помиње се у селу Баричу у извештају ексарха Максима Радковића из 1733. године. По сеоском предању црква потиче из XVI века, а у XVIII веку је дотрајала и

⁵⁷ Д. Руварац, н. ч, 131

⁵⁸ Г. Витковић, н. ч, 138, 178

⁵⁹ Г. Витковић, н. ч, 178-179. Илија је био свештеник бикотиначки и 1734. и 1735. године. Д. Руварац, н. ч, 131

⁶⁰ Г. Витковић, н. ч, 139

⁶¹ П. Момировић, *Историја браничевске епархије*, Браничевски весник за 1939. г, 50

срушила се⁶² о чему 1735. године извештава екзарх Јован Михајловић: *“Црквиште старовременоје, јешче пред турецкаго време... от двеста љет, пала и порушила се до земљи.”*⁶³ По подацима Максима Радковића из 1733. године црква барицка је била стара *“и расипата, летургија не појет се, никакове службе не имејет, книга не имејет, окрут не имејет ничто своје потребно.”*⁶⁴

Клењска парохија

У клењској парохији је било доста Влаха. Ова парохија је имала 7 села и то Клење (21, Срби), Раброво (25, Срби), Зеленике (16, по пола Срби и Власи), Мустапић (26, Власи), Мишленовци (17, измешани Срби и Власи), Макце (16, Срби) и Чешљева Бара (61, Власи). Укупно је било 182 дома од чега је око 105 било влашких а остало су били српски.⁶⁵ Врло је важно нагласити да је у овој парохији живела близу 1/3 Влаха од укупног броја колико их је тада било на простору који обухвата данашња Браничевска епархија. Ако упоредимо ова села са Епшвилцовом картом видећемо да су 1718. године постојала све српска села као и она мешовита а да су влашка села Мустапић и Чешљева Бара настала између 1718. и 1733. године. Пошто се ова два села не јављају ни међу пустим селима 1718. године реч је очигледно о новонасталим селима. Сасвим је очигледно да су се Власи на простор клењске парохије населили после 1718. а пре 1733. године.

По подацима “тефтера митрополитског таксила” клењску нурију или парохију су фебруара 1734. године чинила следећа села Чешљева Бара (83), Макци (15), Храброво (25), Мустапићи (33), Мишленовци (21), Зеленике (18) и Клене (20). Подаци истог тефтера али за 1735. годину се разликују само толико што Чешљева Бара има 70 домова.⁶⁶ Ако се погледају подаци за ове три узастопне године одмах пада у очи да у српским селима нема великог одступања у

⁶² Српска православна епархија Браничевска – Шематизам 2003, Пожаревац, 2003. г, 304

⁶³ Д. Руварац, н. ч, 109

⁶⁴ Г. Витковић, н. ч, 178

⁶⁵ Г. Витковић, н. ч, 140 - 41

⁶⁶ Д. Руварац, н. ч, 132

броју домова али у влашким има. У Чешљевој бари 1733. има 61 дом, 1734. чак 83 дома да би се 1735. године тај број поново смањио на 70 домова.

Свештеник клењски Петар Михајловић је рођен око 1689. године у Скопљу а школовао се у Пећи. У Клењу је био од око 1724. године.⁶⁷ На клењској парохији је био и 1734. и 1735. године.⁶⁸

Средњевска или десинска парохија

Интересантно је да је било мало Влаха у тадашњој средњевској парохији која је имала 5 села Средњево (20, Срби и Власи), Влашки дол (20, Срби), Десине (32, Срби), Пешчаница (17, Срби), Шумово (17, Срби). Укупно, дакле, 106 домова од који десетак влашких а све остало српски.⁶⁹ По подацима “тефтера митрополитског таксила” десинску нурију или парохију су, фебруара 1734. Године, чинила следећа села Пешчаница (18), Десина (30), Влашки До (29), Средњево (21) и Шумово (18). Подаци истог тефтера али за 1735. годину се разликују само толико што Влашки До имао 27 домова.⁷⁰

Тадашњи свештеник десиначки Никола је рођен око 1680. године у Новом Пазару а школовао се у Пећи. Рукоположио га је владика ваљевски Григорије око 1698. године. Служио на Косову 28 година. Од 1729. године службовао у Десини.⁷¹ Никола је био на десинској парохији и 1734. и 1735. године.⁷²

Ако ова попис упоредимо са оним из 1718. године видећемо да се сва села јављају и 1718. године с тиме што су Средњево и Десине били пусти а остала села су била насељена. Значи, једино село са Власима – Средњево, било је 1718. године пусто. Дакле и у Средњевској парохији Власи су се населили после 1718. године а пре 1733. године.

⁶⁷ Г. Витковић, *н. ч.*, 139, 175

⁶⁸ Д. Руварац, *н. ч.*, 132

⁶⁹ Г. Витковић, *н. ч.*, 142

⁷⁰ Д. Руварац, *н. ч.*, 132

⁷¹ Г. Витковић, *н. ч.*, 141

⁷² Д. Руварац, *н. ч.*, 132

Црква у Десини се први пут помиње у извештају екзарха Јована Михајловића из 1734. године *“црков порушена сва, старовремена, јешче за времена турецког, прављеа, и пала сорушила се до земљи.”* Екзарх је наложио верницима да на истом месту нову цркву саграде.⁷³

По подацима комисије која је радила попис 1836. године десинска црква, храм Св. 40 мученика је била саграђена у осредњој порти, на крај села *“под брдом, крај пута близу једног потока”*. Црква *“од земље набијене, трском покривена”*, по подацима комисије, саграђена је 1822. године средствима *“обшитета”* десинског и у другој половини 1836. године била је у рђавом стању. Црква је била, за оно време, добро снабдевена црквеним утварима и премда се не помиње иконостас имала је знатан број икона.⁷⁴

Маријанска парохија

Маријанска парохија је у своја три села имала нешто више Срба од Влаха Маријани (37, Срби и Власи помешани), Кличевац (40, Срби и Власи) и Бискупије (31, Срби и Власи).⁷⁵ Маријани и Бискупија се помињу као насељена села 1718. године док се Кличевац уопште не помиње ни као насељен ни као пуст. Међутим, Кличевац помиње угарски краљ Жигмунд у октобру 1428. године у једној својој повељи у којој бележи села што их је кнез Лазар даривао влашким манастирима Тисмени и Водици. Код Маријанске епархије није могуће утврдити кад су се у њој појавили Власи, пре или после 1718. године. По подацима *“тефтера митрополитског таксила”* маријанску нурију или парохију су фебруара 1734. године чинила следећа села Бискупије (30), Маријани (30) и Кличевац (28). Подаци истог тефтера али за 1735. годину се не разликују од претходног.⁷⁶

⁷³ Д. Руварац, *н. ч.*, 115

⁷⁴ Посеђовала је, између осталог једне двери, 2 иконе престолне велике, једну велику икону, 16 московских икона и 19 икона са крилима. АС - ДС - ИИБФИН^о30/836, Списак Цркве налазећи се у Окружју Пожаревачком, и описаније сваке Цркве по наособ у целом њеном састојанију, число 16, лист 26-28

⁷⁵ Г. Витковић, *н. ч.*, 143

⁷⁶ Д. Руварац, *н. ч.*, 132

Свештеник маријанске парохије Радосав је био рођен у Видину око 1676. године. Учио је у Каравлашкој у манастиру Житијану код Луке игумана Светогорца. Рукоположен на оба степена од владике Симеона Видинског. Прешао је у ове крајеве око 1717. године када је добио маријанску парохију са синђелијом. Служио је у Маријану и 1734. и 1735. године.⁷⁷

У храстовој шуми, у атару стишког села Курјаче, налази се средњовековни манастир Нимник.⁷⁸ Писани извори не говоре ништа о времену постанка манастира и његовом ктитору. Његова архитектура, димензије и остало упућују да је изграђен у средњем веку, последњих деценија постојања самосталне српске државе, као задужбина неког малог властелина. Народна традиција, коју је забележио Јоаким Вујић, приписује га кнезу Богосаву, савременику деспота Ђурђа и Старине Новака. По другом народном предању, Нимник је припадао Раваници.⁷⁹ На време кнеза Лазара као доба када је Нимник саграђен упућује и егзарх Јован који 1734. године у свом извештају митрополиту пише да је манастир Нимник био: *“под манастир Раваницу за прежднега времена, како русоволе кнеза Лазара кажују”*.⁸⁰ Манастир је био саграђен у атару села Маријани, због чега је и добио име Маријански манастир, мада га у каснијим документима налазимо уписиваног онако како је кад село називано: Марјан, Маријана, Маријани или Маријање.

При манстиру није било монаха већ је служио мирски свештеник Радосав који је био из Видина. У рушевинама Нимника пронашли су сељаци 1823. године део његове некадашње имовине: дукате, крстове и други богослужбени инвентар, што је срески начелник Јосиф Милосављевић покупио и предао кнезу Милошу.⁸¹

Смољиначка парохија

⁷⁷ Г. Витковић, н. ч, 132

⁷⁸ Р. Милошевић, “Нимник”, у: *Српска православна епархија браничевска – Шематизам 2003*, Пожаревац 2003, 257

⁷⁹ *Исто*, 257

⁸⁰ Д. Руварац, н. ч, 110

⁸¹ Р. Милошевић, н. д, 258

Смољиначка парохија је била готово чисто српска. По броју села била је то једна од већих парохија, било их је осам и то Смољинац (26, Срби), Шапина (11, Срби), Лајевица (9, Срби), Мало Градиште (15, Срби), Беране (40, Срби), Каљиште (14, Срби и Власи), Батуша (13) и Божевац (11, Срби). Од 139 домова у смољиначкој парохији, вероватно нешто мање од десетак су били влашки а све остало српски.⁸² Сва споменута села су постојала и 1718. године осим Каљишта а то једино село у коме су 1733. године живели Власи и то измешани са Србима. Овде је јасна ситуацији, Власи долазе после 1718. године. По подацима “тефтера митрополитског таксила” смољиначку нурију или парохију су фебруара 1734. године чинила следећа села Батуша (5), Калиште (15), Божевац (13), Шапина (13), Смољинац (30), Берања (40), Лајавица (8) и Мало Градиште (15). Подаци истог тефтера али за 1735. годину се разликују само толико што Шапина има 12 домова.⁸³

По подацима пожаревачког ексарха Јосифа Стојанова Смољинац је 1723. године имао цркву.⁸⁴ Десет година касније за смољиначку цркву Храм свети Петозарни мученик Максим Радкович је 1733. године навео да је саграђена од дрвета, тј тачније да су јој зидови од чатме, да није окречена (тј убелјена), да је покривена шиндром и да нема звона.⁸⁵ Ексарх Јован Михајловић је 1734. године за смољиначку цркву забележио да је саграђена под Турцима 1708. године “на балвани велики дрвени”.⁸⁶

Свештеник смољиначки 1733. године био је Марко Стајић⁸⁷ рођен око 1708. године у Жабљу (у Војводини) а школовао се у Београду и Земуну (по Максиму) или Варадину (по Јовану). Водио се као житељ Земуна.⁸⁸ На ђаконство га је поставио владика Мојсеј, а на свештенство митрополит Николај 1728. године.⁸⁹ У смољиначкој цркви је 11/22. јуна 1788. године митрополит Методије

⁸² Г. Витковић, *н. ч.*, 144

⁸³ Д. Руварац, *н. ч.*, 130 - 131

⁸⁴ Д. Руварац, *н. ч.*, 153

⁸⁵ Г. Витковић, *н. ч.*, 172-173

⁸⁶ Д. Руварац, *н. ч.*, 107

⁸⁷ Његов отац Стаја је био земљорадник.

⁸⁸ Г. Витковић, *н. ч.*, 143, 173

⁸⁹ Г. Витковић, *н. ч.*, 173; Д. Руварац, *н. ч.*, 108

рукоположио за свештеника Живојина Петровића,⁹⁰ а у истој цркви је 5/17. октобра 1805. године митрополит Леонтије рукоположио за свештеника Николаја Поповића.⁹¹

Градиштанска парохија

Слично претходној и градиштанска парохија је 1733. године била скоро 90% српска. Имала је само 4 насељена места Градиште (50, Срби), Кусић (25 Срби и Власи), Триброде (15, Срби) и Пожежена (10, Срби).⁹² Као што видимо од 100 домова, највише 15 је било влашко а остало су били српски. Сва села су постојала и 1718. године укључујући и Кусић тако да не можемо да донесемо никакав конкретни закључак. По подацима “тефтера митрополитског таксила” градиштанску нурију или парохију су фебруара 1734. године чинила следећа села Триброда (16), Кусићи (22), Градиште (50) и Пожежена (12). Подаци истог тефтера али за 1735. годину се не разликују од претходног.⁹³

Црква Светих архистратига у (Великом) Градишту помиње се први пут за време аустријске владавине северном Србијом почетком XVIII века. Егзарх Максим Радковић у свом извештају из 1733. године даје детаљнији опис градиштанске цркве. Црква је била саграђена од дрвета, покривена црепом и убележена кречом. По Максиму саграђена је 1720. године. Освештена је руком владике Стефана. Антими(н)с је био митрополита Мојсија Петровића.⁹⁴ Црква је од књига имала: *“псалтир србски, октојих србски, петогласни србски, требника два србска, апостол србски један.”*⁹⁵

⁹⁰ Живојина Петровића је 1836. године био свештеник у Кисилеву. АС - Државни Совјет - РНо 196/837, Списак свештенства монашког и мирског реда у целој Србији године 1836, бр. 86 лист 62

⁹¹ Николаја Поповића је 1836. године био свештеник у Црнући. АС - Државни Совјет - РНо 196/837, Списак свештенства монашког и мирског реда у целој Србији године 1836, бр. 68 лист 62.

⁹² Г. Витковић, *н. ч.*, 145

⁹³ Д. Руварац, *н. ч.*, 132

⁹⁴ Г. Витковић, *н. ч.*, 174

⁹⁵ Г. Витковић, *н. ч.*, 175

Свештеник Никола Милић, је био родом из Лувиковје, и рукоположен је на оба степена од митрополита Мојсеја Петровића.

Са осталим народом, током рата 1788-91. године, емигрирао је из Србије у Аустрију и градиштански свештеник Живко Вучић, који се населио у Белој Цркви.⁹⁶ Владика темишаварски Јован Јовановић Шакабента, поднео је, 21. јануара 1792. године, извештај Илирској канцеларији, о способностима и заслугама свештеника који су остали у Аустрији. По његовом мишљењу свештеник Живко Вучић је био неспособан за свештеника у Банату.⁹⁷

Крушевичка или звиждска парохија

Кучево се до друге половине XIX века звало Горња Крушевица.⁹⁸ Крушевичка парохија је 1733. године била скоро потпуно влашка. Ова парохија је имала 5 села Крушевица (13, Срби), Волуја (47, Власи), Дубока (35, Власи), Нересница (48, Власи), Кучајна⁹⁹ (непознати број српских домова). Од 143 дома само су 13 била српска (без оних у Кучајни) а 130 влашки.¹⁰⁰ Сва ова насеља постоје и 1718. године па можемо са великом вероватноћом да закључимо да су овде 1718. године живели и Срби и Власи али да су ови други још у то време били на овом простору у већини.

По подацима “тефтера митрополитског таксила” звиждску нурију или парохију су фебруара 1734. године чинила следећа села Дајша (30 домова), Крушевица (16), Кучајна (8), Нересница (67), Дубока (30) и Волуја (60). Подаци истог тефтера али за 1735. годину се разликују само толико што Крушевица има 15 а Нересница 60 домова.¹⁰¹

У Крушевици су постојали остаци старе цркве још у првој половини XVIII века. Њих је забележио екзарх Јован Михајловић

⁹⁶ Драг. М. Павловић, *н. д.*, 215

⁹⁷ Драг. М. Павловић, *н. д.*, 216 напомена 1.

⁹⁸ Мих. Ст. Ризнић, *Манастир Витовница (срез млавски округ пожаревачки)*, Старица 1/1888, Београд, 1888. г, 8

⁹⁹ У Кучајни су 1733. године постојали остаци старе цркве у висини до почетка свода. Г. Витковић, *н. ч.*, 146

¹⁰⁰ Г. Витковић, *н. ч.*, 146

¹⁰¹ Д. Руварац, *н. ч.*, 127

(1734-1735. г.): “камена, старовременаја, јешче ва време кнеза Лазара прављена, имат више од 200 љет, само зид дувари, крова не имат.”¹⁰² На жалост, пропустио је да забележи коме је била посвећена. Споменимо и да су Ризнић и Каниц видели остатке две цркве (или капеле) источно од тврђаве Чукарице код Кучева.¹⁰³

Свештеник Павел из Звижда из Крушевице (данашњег Кучева) је био Влах из Најдаша где је рођен око 1709. године а где се и школовао на влашком и српском код попа Бранка. Рукоположен је на оба степена од владике Максима на Васкрс 1732. године. Добио парохију крушевичку 1732. године. Од књига је имао један пслатир московски и један буквар влашки и словенски.¹⁰⁴ Био је на парохији и 1734. и 1735. године.¹⁰⁵

У Горњој Крушевици, у тадашњем срезу Звишком (“Жвиждском”) налазила се 1836. године црква чији је храм био Вознесеније Господње.¹⁰⁶ Ризнић бележи неке интересантне податке о зидању цркве. Наиме, три километра источно од Горње Крушевице (Кучева), на брду, близу реке Посушца налазили су се почетком XIX века остаци једне цркве. Њу су сељани Горње Крушевице сву раскопали и одвукли грађу те сазидали цркву кучевску. Ово потврђује у свом извештају књазу Милошу, од 15/27. децембар 1832. године и звишки капетан Мијаило Ђорђевић.¹⁰⁷ На месту где је била стара црква, крајем XIX века, били су виногради. Међутим, година коју даје Ризнић као годину зидања цркве а то је 1836. година сигурно није тачна јер у време пописа, у јесен 1836. године црква не само да је готова него је и потпуно опремљена црквеним утварама укључујући комплетни иконостас.¹⁰⁸

¹⁰² Д. Руварац, *н. ч.*, 111 и 121.

¹⁰³ Михаило Ст. Ризнић, *Старински остаци у срезу Звишком (окр. пожаревачки)*, Старице 2/1888, Београд, 1888. г, 35; Ф. Каниц, *Србија II*, 246

¹⁰⁴ Г. Витковић, *н. ч.*, 145 - 46

¹⁰⁵ Д. Руварац, *н. ч.*, 127

¹⁰⁶ АС–ДС–II Бф1Н°30/836, Списак Цркве налазећи се у Окружју Пожаревачком, и описаније сваке Цркве по наособ у целом њеном состојанију, число 10, лист 15-17

¹⁰⁷ АС–КК–XXI-1477; Михаило Ст. Ризнић, *Старински остаци у срезу Звишком (окр. пожаревачки)* (Свршетак), Старице 2/1888, Београд, 1888. г, 55

¹⁰⁸ М. Ст. Ризнић, *Старински остаци у срезу Звишком (окр. пожаревачки)* (Свршетак), Старице 2/1888, Београд, 1888. г, 55

Књаз Милош је 9/21. децембра 1832. године издао наредбу Но 3523 о попису свију новосаграђених цркава у Србији. У извештају, добијеном по тој наредби из Пожаревачког округа, пише да је црква у Нересници (храм Св. Вознесење Господње), у капетанији звишкој, сазидаана 1822. године.¹⁰⁹ По подацима из пописа из 1836. године нересничка црква (храм Св. Вознесенија Господњег) је сазидаана 1824. године од стране “общества” среза звишког.¹¹⁰ По подацима митрополита Михаила нересничка парохија је 1874. године припадала цркви у Горњој Крушевици. Он уопште не помиње цркву у Нересници.¹¹¹ Интересантно је да и Ризнић износи податак по коме је нересничка црква из 1822. године.¹¹² Радосав Марковић не помиње зидање цркве у Нересници¹¹³ а ни Кашић.¹¹⁴ Коларић усваја да је нересничка црква подигнута 1822. године.¹¹⁵ Мијат Петровић је писмом писаним 17/29. октобра 1822. године у Крушевици известио књаза Милоша да је околни народ нашао једино “способно” место за цркву у селу Нересници у нахији звиждској и да је припремио грађу и све остале потребне ствари и тражи одобрење од књаза да сагради цркву. Књаз је писмо примио 19. октобра/1. новембра 1822. године и већ сутрадан 20. октобра/2. новембра писмено одговорио да одобрава зидање цркве.¹¹⁶ Нересничка црква Вознесеније Господње, премда у

¹⁰⁹ Ти. Р. Ђорђевић, *Архивска грађа за насеља у Србији у време прве владе кнеза Милоша (1815-1839)*, Београд-Земун, 1926. г, 380

¹¹⁰ АС–ДС–II Бф1Н°30/836, Списак Цркви налазећи се у Окружју Пожаревачком, и описаније сваке Цркве по наособ у целом њеном состојанију, число 9, лист 15-16

¹¹¹ Митрополит Михаило, *Православна србска црква у књажеству Србији*, Београд, 1874. г, 25

¹¹² М. Ст. Ризнић, *Старински остаци у срезу звишком (округу пожаревачком)*, Старица В/1, 55

¹¹³ Р. Марковић, *Задужбине кнеза Милоша*, Просветни гласник бр. 3-5 (март, април и мај) 1942. г.

¹¹⁴ Д. Кашић, *Рад кнеза Милоша на подизању и обнови цркава и манастира*, Гласник српске православне цркве бр. 10/1960. г.

¹¹⁵ У раду: М. Коларић, *Грађевине и грађевинари Србије од 1790 до 1839 године*, Београд, 1959. г, нересничка црква се не помиње. У каснијем раду: М. Коларић, *Класицизам код Срба (1798-1848)*, В, Београд, 1966, 25 усваја се 1822. година као година зидања цркве у Нересници али без навођења извора.

¹¹⁶ АС-КК-XXI-386

запуштеном стању, је постојала све до Првог светског рата када су је за време окупације спалили бугарски војници.¹¹⁷

Затоњска парохија

После крушевичке, највећа концентрација Влаха на овим просторима је била у затоњској парохији и ако се ова састојала од само 4 села Затоње (40, по пола Срби и Власи), Кисиљево (30, Срби и Власи), Тополовник (67, Власи) и Рам (4). Од 141 дома најмање 110 је било влашко.¹¹⁸ Од споменутих села 1718. године се не спомиње само Тополовник једино чито влашко село. И у овом случају можемо да закључимо да су Власи дошли после 1718. године а пре 1733. године. По подацима “тефтера митрополитског таксила” затоњску нурију или парохију су фебруара 1734. године чинила следећа села Тополовник (75), Кисиљево (38), Затоње (44) и Храм (7). Подаци истог тефтера али за 1735. годину се разликују у толико што Кисиљево има 30, Затоње 40 и Храм 4 дома.¹¹⁹

Јереј Исак из села Затоње је рођен око 1701. године у “Ђулинском пољу” у Мађарској. Учио је књигу у околини Арада и у Бездину. Током 13 година имао је парохију у Тебеј у Банату одакле је 1732. године прешао у Затоње.¹²⁰ Служио је у Затоњу и 1734. и 1735. године.¹²¹ Затоњска парохија 1733. године није имала своју парохијску цркву.

Кисиљевачка црква се у изворима први пут помиње 1824. године. Наиме тада је, као помоћ за кисиљевачку цркву књаз Милош 8/20. августа 1824. године одобрио (од Ђурђевског пореза за 1824. годину) 500 гроша која су исплаћена 14/26. августа 1824. године.¹²²

Каменовачка парохија

¹¹⁷ *Српска православна епархија Браничевска – Шематизам 2003*, Пожаревац, 2003. г, 299

¹¹⁸ Г. Витковић, *н. ч.*, 147

¹¹⁹ Д. Руварац, *н. ч.*, 132

¹²⁰ Г. Витковић, *н. ч.*, 147, 175 - 176

¹²¹ Д. Руварац, *н. ч.*, 132

¹²² Мита Петровић, *Финансије и установе обновљене Србије до 1842. књ. II*, Београд, 1898, 311 и 320; Мита Петровић, *Финансије и установе обновљене Србије до 1842. III*, Београд, 1899, 95

Каменовачка парохија је била чисто српска и имала је 6 села Каменово (17, Срби), Пенавац (20, Срби), Поповац (24, Срби), Ражанци (30) и Жабари са селом Хајдуци¹²³ (6). Укупно 97 српских домова. По подацима “тефтера митрополитског таксила” каменовачку нурију или парохију су фебруара 1734. године чинила следећа села Ражанци (40), Поповац (29), Каменово (17), Пенавац (23) и Жабари (7). Подаци истог тефтера али за 1735. годину се доста разликују – Ражанци (40), Поповац (29), Каменово (15), Пенавац (20), Жабари (6), Црленци (17), Кула (15) и Велико Село (8). Последња три села су у каменовачку парохију пребачена из витовничке парохије.¹²⁴

Црква у Каменову Светих четрдесет мученика се спомиње као још неосвећена и у визитацији егзархата пожаревачког 1734. године.¹²⁵ Тихомир Ђорђевић је забележио натписе на два крста на месту Црквиште, испод села Каменова. Један је натпис био из 1733 а други из 1734. године. Ово Црквиште је било остатак некадашње цркве.¹²⁶ Црква је 1734. године од књига имала само једну литургију. Ексарх Јован је за црквеног сина поставио Станка Димитријевића.¹²⁷

У место ове старе цркве од плетера, по подацима митрополита Михаила, сазидаана је од тврдог материјала 1865. године нова црква, чији је храм св. равноапостоли Константин и Јелена.¹²⁸

Јереј Димитрије Милорадовић¹²⁹ каменички је рођен око 1708. године, по ексарху Максиму у Гложану а по ексарху Јовану у Бобову у Ресави где је у манастиру Ресави учио књигу код проигума Саве. Рукоположио га је владика Николај за ђакона а владика

¹²³ Хајдуци су се налазили негде на простору данашњег Породина или Кушиљева. После 1737. године не јављају се и више у изворима.

¹²⁴ Д. Руварац, *н. ч.*, 130

¹²⁵ Д. Руварац, *н. ч.*, 107, 119, 130 и 153

¹²⁶ Тих. Р. Ђорђевић, *Неколико старих српских записа и натписа*, Старице III, Београд, 1908. г, 152 и нап. 2

¹²⁷ Д. Руварац, *н. ч.*, 107

¹²⁸ Митрополит Михаил, *Православна српска црква у књажевству Србији*, Београд, 1874. г, 24

¹²⁹ Отац Милорад је био земљорадник.

Стефан Љубибратић у свештеника 1731. године а исте године је и постављен на каменичку парохију. Служио је литургију на велике празнике. Од књига је имао само један московски требник.¹³⁰ Димитрије је био на парохији и 1734. и 1735. године.¹³¹

Хомољска (Омољска) парохија

Помало је загонетна “Омољска” парохија са Тршком црквом као парохијском којој су припада следећа села 1734. године Трг, Лазница, Милатовци, Вуковци, Јошаница, Јосаница, Рибари, Суходол и Жагубица.¹³² По подацима “тефтера митрополитског таксила” омољску нурију или парохију су фебруара 1734. године чинила следећа села Лазница (30), Врлео (25), Милатовци (5), Суходол (6), Вуковци (10), Рибари (9), Јошаница (8), Јосаница (20) и Трг (18). Подаци истог тефтера али за 1735. годину се разликују у толико што Лазница има 24, Врело 22, Милатовци 4, Јосаница 15 и Трг 12 домова.¹³³

Ексарх Максим је 1733. године обишао и Тршку цркву за коју наводи да јој је храм Св. Николаја. Он је описује као стару, каменом зидану цркву, чији је горњи део обновљен. Била је покривена шиндром. Нико од присутних људи није знао да му каже када је црква саграђена.¹³⁴ Унутар цркве се налазила камена часна трпеза покривена белим платном. Антимис је био митрополита Мојсија. Мала проскомидија се налазила у зиду као и “умивалница”.¹³⁵ Од одежде црквених постојала је једна одежа од белог платна као и стихар од картона, затим наруквице од црвена мусула, мала “божогробскаја” каница и епитрахил од мусула.¹³⁶ Црква није имала звоно. Цркву је освештао епископ Стефан,¹³⁷ вероватно крајем 1728. године када га је митрополит Мојсије упутио

¹³⁰ Г. Витковић, *н. ч.*, 148, 166; Д. Руварац, *н. ч.*, 107

¹³¹ Д. Руварац, *н. ч.*, 130

¹³² Д. Руварац, *н. ч.*, 104

¹³³ Д. Руварац, *н. ч.*, 128

¹³⁴ Г. Витковић, *н. ч.*, 163

¹³⁵ Г. Витковић, *н. ч.*, 163

¹³⁶ Г. Витковић, *н. ч.*, 164

¹³⁷ Г. Витковић, *н. ч.*, 164

да из Пожаревца оде да освешта цркве у Хомољу.¹³⁸ С обзиром на црквени храм није немогуће, чак је вероватно да је црква освећена на Св. Николу децембра 1728. године поготово што је управо у то време епископ Стефан и био у Хомољу.

Врло су интересантна запажања ексарха Јована Михаиловића са почетка 1734. године. Поред оног што је навео његов претходник он наводи да црква нема ни једну црквену књигу, а ни свештеничких одежди. Због тога су тршки свештеници два пута годишње за ускрс и божић позајмљивали све што им је потребно из манастира Горњака.¹³⁹

Када је ексарх Максим 1733. године обилазио Тршку цркву свештеник Нешко је био затворен у Темишвару.¹⁴⁰ О овом свештенику Нешку Стефановићу сазнајемо нешто више из једне преставке ресавског капетана Јована Поповића митрополиту београдском од 4/15. марта 1733. године. Из ове, по мало нејасне представке, сазнајемо да је Нешко био родом из Баната одакле је прешао за свештеника у “Омоље”. Нешко је ухапшен у Темишвару по наређењу ондашње администрације и по наређењу фелдмаршала грофа Мерсије стражарно спроведен у Београд где је предат митрополиту да му се суди на црквеном суду. У представи не пише за шта је Нешко оптужен. Када су сазнали за његово хапшење у Београд су дошли ресавски капетан Јован Поповић, Јанко Радмановић из Крепољина и Стеван Коруновић из Извара да замоле митрополита да привремено пусти Нешка. Сва тројица су потписала јемство за њега гарантујући да ће се Нешко вратити на заказано судско рочиште кроз 25 дана. Такође су јемци обавезали да Нешко неће ићи у Банат већ да ће послати своје људе да преселе његове ствари из Баната као и да наплате дугове од дужника. Јемци су прихватили да за Нешка плате сву штету ако се он не одазове на судско рочиште и на све то се писмено обавезали 4/15. марта 1733.

¹³⁸ Д. Поповић, М. Богдановић, “Дневник преписке коју је водио Мојсије Петровић за време свог боравка у Бечу 1728 г.”, у: *Грађа за историју Београда 1717-1739*, Београд, 1958. г, 181

¹³⁹ Д. Руварац, *н. ч.*, 104

¹⁴⁰ Г. Витковић, *н. ч.*, 164

године у Београду.¹⁴¹ Када буде пуштен из притвора Нешко ће бити премештен из Хомоља на шетоњску парохију.

Ексарх Максим на другом месту у свом извештају као свештенике при Тршкој цркви наводи попа Јанка и попа Димитрија који су ту дошли уместо Нешка. За попа Јанка, који је тражио премештај ексарх је навео да би требало да треба да оде “на поученије у Пожаревац” а да му се премештај никако не дозволи. Димитрије је требало да добије синђелију коју још није имао а поред тога ексарх му је дао “*препис о таинств црковни*” да их научи да би при следећој “*визитацији*” ексарховој то знао.¹⁴²

Много детаљније податке о њима даје ексарх Јован Михаиловић 1734. године. Тко сазнајемо да се јереј Јанко родио око 1694. године у Охриду у Бугарској. Отац му је био Стојан Бугарин у то време капетан у Крајини у месту Јасикову. Јанко је ушио књигу у Раваници код духовника Василија. У ђакона и свештеника рукоположио га је око 1720. године владика видински Никифор. Током 1734. године Јанко је отишао са парохије.¹⁴³

Јереј Димитрије је био син земљорадника Нестора из села Срњака у Ресави. Књигу је учио у Манасији код духовника Арсенија. У ђакона га је рукоположио арадски владика Исаија а у свештеника владика Максим Несторовић 1732. године. Осредње је читао и слабо појао. Од књига је имао требник и часловец московски и псалтир српски. Ексарх му је наложио да се насели у селу Трг што ближе цркви и да ту сагради кућу.¹⁴⁴ Биће на парохији и 1734. и 1735. године.¹⁴⁵

У време пред Аустријско-турски рат 1788. године веома одан аустријској ствари је био и поп Јован Ракићевић из Хомоља, који је преко Бранковачког извештавао аустријске власти о свему што се дешавало у његовом крају.¹⁴⁶ Пошто је у то време једина црква у Хомољу била Тршка црква и поп Јован је вероватно служио при њој.

¹⁴¹ Д. Поповић, М. Богдановић, “Јемство ресавског капетана Јована Поповића и још неких становника ако би био пуштен из затвора поп Нешко Стефановић”, у: *Грађа за историју Београда 1717-1739*, Београд, 1958. г, 272-73

¹⁴² Г. Витковић, *н. ч.*, 281

¹⁴³ Д. Руварац, *н. ч.*, 128

¹⁴⁴ Д. Руварац, *н. ч.*, 105

¹⁴⁵ Д. Руварац, *н. ч.*, 128

¹⁴⁶ Драг. М. Павловић, *н. д.*, 9.

На почетку рата 1788. године аустријском генералу Вартенслебену нудио се неки поп Глигорије (von Joschanitz 10 Stunte hinter dem Gebirg Maidanpek) да са 1000 наоружаних људи очисти крај између Кладова и Видина. Генерал није смео примити ову понуду према једној ранијој царској наредби.¹⁴⁷ Ова Јошаница је највероватније она која се налази неколико километара северозападно од Тршке цркве, на јужним падинама Хомољских планина.¹⁴⁸ Марјан Јовановић је у Хомољу сазнао да на њега иду три паше из Видина. Изашао им је у сусрет до Црног Врха и ту их код места Липе дочекао у заседи. И поред тога што је Османлијама нанео тешке губитке (око 30 мртвих) Марјан је морао да се повуче. Ипак, дао је времена становницима Хомоља да спасу своју покретну имовину, пред Османлијама који су робили и палили.¹⁴⁹

Са осталим народом током рата 1788-91. године емигрирао је и раније споменути свештеник Јован Ракићевић, из Хомоља, који се населио у Лангендорфу.¹⁵⁰ Владика темишаварски Јован Јовановић Шакабента, у свом извештају Илирској канцеларији, нарочито је истакао свештенике Јована Ракићевића и Јевтимија Петровића из Пореча и препоручио их цару као заслужне људе. Остале свештенике, које су остали у Аустрији, по Шакабентином мишљењу требало је поставити за свештенике ако могу да служе а ако не дати им неку помоћ јер живе у крајњој беди. Иначе, у време када је Шакабента писао свој извештај 21. јануара 1792. године Јован Ракићевић је служио као капелан у Марјановом фрајкору са платом од 12 форинти месечно. И мајор Брановачки и Марјан издали су му сведочанство о његовим заслугама. Позивао је народ на оружје и сам учествовао у борби. Турци су му, током рата, запалили парохијску кућу. Иначе, по Шакабентином мишљењу није био способан за свештеника у Банату.¹⁵¹

¹⁴⁷ Драг. М. Павловић, *н. д.*, 29

¹⁴⁸ Не смемо у потпуности искључити ни могућност да је реч о Јошаници код Соко Бање али је то далеко мање вероватно, поготово што за тај крај немамо никаквих других података о неком већем покрету српског живља док за Хомоље то имамо.

¹⁴⁹ Драг. М. Павловић, *н. д.*, 123 (у намени 1. налази се Марјанов извештај о овој борби на немачком).

¹⁵⁰ Драг. М. Павловић, *н. д.*, 215

¹⁵¹ Драг. М. Павловић, *н. д.*, 216, нарочито напомена 1.

Тршка црква је како тако обнављана и одржавана, али је најозбиљнија обнова извршена крајем XVIII века. Наиме, 1796. године обновио је цркву Воиштан Калуђеровић и оставио о томе натпис у камену, готово филигрански спретно изведен, да га је тешко прочитати.¹⁵² Ништа ближе не знамо о ктитору обнове. Овај натпис навео је митрополита Михајла да у исту годину смести изградњу цркве. У време Првог српског устанка манастир је обнављао хомољски војвода Илија Стошић из Жагубице који је током 1811. године приложио најмање 4 иконе (једну 8/20. априла, другу 7/19. маја и трећу 5/17. јула, док је четврта датирана само годином - 1811.).¹⁵³

Шетоњска парохија

У ово време, 1733. године, Власи се на овим просторима најјужније јављају у шетоњској парохији и то у селу Ждрело. Шетоњска парохија је имала 4 села Шетоња (14, Срби), Врбовац (17, Срби), Лаоле (37, Срби) и Ждрело (10, Власи војничког реда).¹⁵⁴ Од 78 домова 10 су били влашки а остало српски. По подацима “тефтера митрополитског таксила” шетоњску нурију или парохију су фебруара 1734. године чинила следећа села Шетоње (14), Ждрело (19), Лаоле (30) и Врбовац (15). Подаци истог тефтера али за 1735. годину се не разликују од претходног.¹⁵⁵

Шетоње је имало цркву 1723. године што се види из извештаја ексарха пожаревачког Јосифа Стојанова.¹⁵⁶ Максим Радковић је 1733. године забележио: “Шетоњи црква старинска била, прикрпили од дасака.”¹⁵⁷

Јереј Нешко шетоњски је рођен око 1707. године у Херцеговини. Учио је књигу у Старом Влаху у манастиру Ковиљу. Око 1727. године је дошао у источну Србију где је најпре држао

¹⁵² Љуб. Стојановић, *Стари српски записи и натписи књ. II*, Београд, 1903. г, бр. 4663

¹⁵³ Љуб. Стојановић, *Стари српски записи и натписи књ. V*, Ср. Карловци, 1925. г, бр. 9012

¹⁵⁴ Г. Витковић, *н. ч.*, 149 - 50

¹⁵⁵ Д. Руварац, *н. ч.*, 128

¹⁵⁶ Д. Руварац, *н. ч.*, 153;

¹⁵⁷ Г. Витковић, *н. ч.*, 150

парохију “омолску” а затим шетоњску.¹⁵⁸ Био је на парохији и 1734. и 1735. године.¹⁵⁹

По списку “Цркви трошком Његове Свјетлости Сазидане” из 1836. године шетоњска црква (храм Св. Архангела Гаврила) је сазидана 1828. године трошком књаза Милоша.¹⁶⁰ По подацима из пописа из 1836. године шетоњска црква (храм Св. Архангела Гаврила), у срезу млавском, је сазидана 1829. године трошком књаза Милоша.¹⁶¹ Мајстору Веселину¹⁶² и другима плаћено је 16/28. септембра 1828. године за целу оправку цркве у Шетоњу¹⁶³ 4500 гроша.¹⁶⁴ Мајсторима који су 1829. године радили на цркви у Шетоњи из народне касе је плаћано у више наврата. Најпре је 9/21. маја мајстору Милутину¹⁶⁵ из Ваљева исплаћено 200 гроша а Веселину и другим 300 гроша. Следећег дана 10/22. маја Јозефу је

¹⁵⁸ Г. Витковић, *н. ч.*, 149

¹⁵⁹ Д. Руварац, *н. ч.*, 128

¹⁶⁰ АС-КК-XXXV-867, Списак Цркви трошком Његове Свјетлости Сазидане

¹⁶¹ АС-ДС-П Бф1Н^о30/836, Списак Цркви налазећи се у Окружју Пожаревачком, и описаније сваке Цркве по наособ у целом њеном состојанију, число 16, лист 26-28

¹⁶² Његово презиме и порекло нису познати али готово сигурно није био из Македоније односно да није био Цинцарин. Први пут се среће у изворима 1820. године када је предузео да гради Стари конак књаза Милоша. Вероватно је пре тога 1819. године радио и књажев конак у Крагујевцу. Од познатијих радова су му књажев конак у Пожаревцу (1827), обнова цркве у Шаторњи (1828), црков у Шетоњама (1829), Касарна на Савамали (1835), Хан на Топчидерској скели тзв Господарева механа (1836) итд... М. Коларић, *Класицизам код Срба (1798-1848)*, V, Београд, 1966, 27

¹⁶³ Код Мите Петровиће стоји цркве у Шаторњи Пожаревачка нахија, што је очигледна грешка јер се Шаторња не налази у Пожаревачкој нахији. Реч је о селу Шетоње у коме је 1828. године градио цркву мајстор Веселин. Шетоње се налазило у Пожаревачкој нахији.

¹⁶⁴ Мита Петровић, *Финансије и установе обновљене Србије до 1842. III*, Београд, 1899. г. с. 244

¹⁶⁵ Милутин Гођевац је био пореклом из Осата у Босни, прешао је у Србију можда још у време Првог српског устанка и настанио се у Ваљеву. Од познатијих радова су му били обнова манастира Боговађе (1816), изградња цркве у Крагујевцу (1818), црква Савинац на Дичини (1819), обнова манастира Чокешине (1820-23), црква у Осипаоници (1826) и црква у Шетоњама (1829). М.г Коларић, *Класицизам код Срба (1798-1848)*, V, Београд, 1966, 26-27

исплаћено 30 гроша и коначно 30. јуна/12. јула Веселину је дато 1000 гроша.¹⁶⁶

Горњачка парохија

Манастир Горњак је имао малу парохију. По подацима “тефтера митрополитског таксила” звиждску нурију или парохију из фебруара 1734. године као и по подацима истог тефтера али за 1735. годину горњачка парохија се састојала само из села Крепољина које је обе године имало 21 дом.¹⁶⁷

Патријарх Мојсеј је на сабору у Пећи 21. децембра 1713/1. јануара 1714. године осветио за епископа вршачко-себишког јеромонаха Мојсија Станојевића постриженика манастира Горњака.¹⁶⁸

На црквено-народном сабору Сремским Карловцима 1735. године учествовао је и Данило, игуман горњачки. Године 1743. помиње се игуман Максим, чији је сребром позлаћени крст сачуван: “*Сеи крст игумена Максиму от мон(а)стира Гкорниа ск. в лето 1743.*”¹⁶⁹ Игуман Максим је дозидео спољашњу припрату уз манастирску цркву, а на потесу званом “Кључ” подигао је скривницу, у коју су се склањали монаси и манастирске драгоцености.¹⁷⁰

Крајем XVIII века Аустрија се спремала за рат са Турском и била је прилично сигурна у симпатије српског народа.¹⁷¹ Занимљиво је да су главни аустријски сарадници у Србији били свештеници, и мирски и монаси, при чему су се веома често излагали опасности да буду откривени и компримитовани. У сваком случају, аустријски

¹⁶⁶ Мита Петровић, *Финансије и установе обновљене Србије до 1842. III*, Београд, 1899. г. с. 544

¹⁶⁷ Д. Руварац, *н. ч.*, 128

¹⁶⁸ Јеромонах Мојсеј је раније служио и код бившег митрополита београдског Михаила. Д(имитрије) Р(уварац), *Грамате митрополитске и патријаршијске*, Српски сион бр. 19 од 30. септембра 1905. г, 560

¹⁶⁹ Љуб. Стојановић, *Стари српски записи и натписи књ. II*, Београд, 1903. г, бр. 2855; Р. Милошевић, “Горњак”, у: *Српска православна епархија браничевска – Шематизам 2003*, Пожаревац 2003, 232

¹⁷⁰ Р Милошевић, *н. д.*, 232

¹⁷¹ Драг. М. Павловић, *н. д.*, 8

агенти су се најрадије и са највише поверења обраћали управо њима. Тако су аустријски картографи који су проучавали Србију ишли под заштитом свештенства.¹⁷²

Калуђерима је било најлакше да по манастирима скривају аустријске официре и да их проводе кроз земљу. Тако је игуман манастира Горњака, Исаија Стевановић, 1784. године скривао у свом манастиру два аустријска инжињеријска официра. Када су Турци 1788. г. спалили манастир Горњак, игуман Исаија је пребегао у Аустрију и ту се позивао на своје заслуге за аустријски двор на генерала Центнера и Михаљевића и Лидерскрона као сведоке.¹⁷³

Манастир се успешно обнављао, а 1792. године, заузимањем митрополита код Мустафа паше, купљена је једна воденица, за шта је добио и уредну тапију. Београдски везир Мустафа паша издао је 1796. године дозволу да се обнови манастирско кубе.¹⁷⁴

Манастир се обнављао и у XIX веку, за време устаничких борби, али и касније. Милутин Петровић, брат Хајдук Вељка, поклонио је Горњаку једно кандило. Карађорђе издаје 1812. године сведочанство манастиру да слободно користи планину и земљиште које има.¹⁷⁵

Раваничка парохија

Парохије манастира Раванице и Ресаве су биле чисто српске. Раваничка парохија је имала 6 села Доње Сење (31, Срби), Горње Сење (6, Срби), Иванковци (23, Срби), Миросава (10, Срби), Ћуприја (30, Срби), Чимаре (14).¹⁷⁶ Значи, свих 114 домова је било српско. По подацима “тефтера митрополитског таксила” раваничку нурију или парохију су фебруара 1734. године чинила следећа села Миросава (15), Иванковци (25), Сење (37), Горње Сење (8),

¹⁷² Међу свештенством први се повезао са Аустријанцима јереј Јевтимије Петровић из Пореча који је још 1774. г. ступио у везу са Маховцем који је тада био на служби у Брзаској, Оградини и Пожежени. Драг. М. Павловић, *н. д.*, 9

¹⁷³ Драг. М. Павловић, *н. д.*, 9

¹⁷⁴ Р Милошевић, *н. д.*, 233

¹⁷⁵ Р. Милошевић, *н. д.*, 233

¹⁷⁶ Г. Витковић, *н. ч.*, 151 - 152

Бошњани (7), Туприја (24) и Чимари (16). Подаци истог тефтера али за 1735. годину се не разликују од претходног.¹⁷⁷

Раванички монаси су 1697. године нашли у Фрушкој Гори запустели манастир Врдник, који су обновили. Манастирску цркву су посветили Вазнесењу Христовом, у спомен на стару Раваницу, и у њу сместише кнежеве мошти. Од тада се и манаир Врдник назива Раваница. Да би се разликовале две Раванице, обе добише епитете једна је Моравска, друга Сремска. Мошти су у сремском манастиру почивале све до 1941. године, када су пренете у београдску Саборну цркву. Склапањем Пожаревачког мира северна Србија је припала Аустрији, па се тако и Раваница нашла у аустријским рукама.

Раванички калуђери одржавају везу са сремском Раваницом и њеним братством, па када је дошло до друге Сеобе Срба, под патријархом Арсенијем ИВ Јовановићем, монаси купе вредности из свог манастира и одлазе својој браћи у Срем. Приликом визитације манастира 1753. године, посебно супописане ствари из старе Раванице.

Игуман манастира Раванице Вићентије Јовановић и игуман манастира Св. Николе “на српској Морави” Дедић обавезали су се 1784. године да проведу кроз Србију два аустријска официра, преобучена у њихове слуге, а што и није било особито тешко јер је било сасвим уобичајено да се калуђери крећу по Србији скупљајући милостињу за своје манастире. Оба игумана су још пре Аустријско-турског рата 1788-91. г. били аустријски пензионери, примајући по 25 дуката годишње из петроварадинске војне касе. Аустријски официри Фенрици, Покорни и Митесер успели су током лета 1784. г. да, пошавши из манастира Раванице, обиђу целу источну Србију само захваљујући томе што су – како сами истичу у свом извештају – по свим селима и манастирима имали људе од поверења, њима искрено одане.¹⁷⁸ Раванички игуман Вићентије слао је Михаљевићу своје писмене извештаје па се и сам лично, октобра 1784. године, састајао са њим на Острву код Великог Градишта.¹⁷⁹

Аустријанцима су од 1781. до 1788. г. активно помагали и монаси манастира Љубостиње, Каленића, Вољавче, Враћевшнице,

¹⁷⁷ Д. Руварац, *н. ч.*, 129

¹⁷⁸ Драг. М. Павловић, *н. д.*, 9-10

¹⁷⁹ Драг. М. Павловић, *н. д.*, 10

Драче, Раковице и Моштанице, као и многи мирски свештеници међу којима се, поред већ споменутог Јевтимија Петровића из Пореча, нарочито истицао јереј Никола Радимировић из Остружнице.¹⁸⁰

У ратовима крајем XVIII века, Раваница игра видну улогу, највише захваљујући игуману Викентију, чији синовац Стојко води сопствену хајдучку дружину.

И по избијању рата нови раванички игуман Исаија Стефановић (ранији игуман Горњака) је наставио да шаље извештаје аустријанским командантима. Тако када је Сава Демелић поручник у фрајкорима био упућен у извиђање до Шапина и Ћуприје он је у повратку генералу Вартенслебену донео и једно писмо игумана Исаије у коме је овај извештавао о стању у Османској царевини све до Битоља.¹⁸¹

Раваница је седиште Кочиног брата Петра, који одатле господари Ресавом, руководи борбом, прикупља добровољце, храну и муницију. За освету, Турци 9. априла 1788. године јаким снагама освајају и пљачкају Раваницу, а келије пале. Из боја у бој, манастир је страдао. Тако је 26. јуна/7. јула 1788. године у једној борби погинуо Стојко, што је игумана Викентија бацило у велику жалост.

У лето 1788. године откомандован је из Молдаве у Србију Марјан Јовановић. Он је дошао у Хомоље где му се придружило 300 Хомољаца а онда је прешао у Ресаву коју такође побуни. Укупно је скупио око 700 људи и у серији окршаја, током лета 1788. године нанео Османлијама више пораза на простору од Пожаревца до Ћуприје. Негде августа 1788. године утврдио се у манастиру Раваници одакле је слао изазивачка писма Османлијама. На ово се окупило око 2700 Османлија из Ћуприје, Параћина и Јагодине и напало га у манастиру Раваници. Марјан је два дела својих снага задржао у самом “граду” Раванице а са трећим је запосео Бучје, вис изнад манастира обрастао ситном шумом. Са овако распоређеним снагама дочекао је Османлије и одбио њихова три јуриша. Османлије су по Марјановим сазнањима имали око 500 погинулих у

¹⁸⁰ Драг. М. Павловић, *н. д.*, 9-12

¹⁸¹ Драг. М. Павловић, *н. д.*, 29. нап. 1 (дат текст писма на немачком).

борби.¹⁸² Након овог Марјановог успеха сазанала је о њему и аустријска команда која је послала смедеревског попа Иву Вигњевића да се упозна са њим о чему је поп Ива касније поднео и извештај. Међутим, Марјан је после борбе код Раванице и нарочито сукоба код Ресавице одлучио да напусти Ресаву и отада је избегавао борбу са Османлијама.¹⁸³

Аустријска влада је желела да пресели што више Срба у своју Војну границу па је фрајкор, добио упуство да емиграцију помаже свим средствима. Већ 7. октобра 1788. године¹⁸⁴ Михаљевић је је извештавао своје претпостављене како је Србија депопулисана. Исаија Стефановић, раванички игуман у својој молби за аустријску помоћ, писану у емиграцији, тачније у Врднику 28. јула 1789. године, као своју нарочиту заслугу помиње то што је по захтеву Михаљевића подигао Србе на оружје и помогао емиграцију (да се Србија “расели”). Даље у молби обећава да ће када Аустрија заузме Србију помоћи да се она насели колонистима са стране.¹⁸⁵ Михаљевић је све то потврдио и додао да су Исаија и шест калуђера из Раванице (сви су тренутно живели у Врднику - манастиру Раваница) честити људи и да ће они засигурно, када Србија буде припојена Аустрији, помоћи поновно насељавање Србије доводећи Бугаре.¹⁸⁶ Генерал Центнер је помогао овај предлог па је цар Јосиф II наградио Исаију и сабраћу пензијом докле год траје рат.¹⁸⁷

Београдски везир Мустафа паша издаје, 1794. године, бурунџију да се црква поправи и келије озидају. Карађорђе је, вероватно 1810. године оправљао Раваницу, како тврде Каниц и Веселић.¹⁸⁸

¹⁸² Драг. М. Павловић, *н. д.*, 121-122. У напмени 2. на страни 121-122 дат је Марјанов писани извештај о овој борби, на немачком језику.

¹⁸³ Драг. М. Павловић, *н. д.*, 122

¹⁸⁴ По новом календару.

¹⁸⁵ Драг. М. Павловић, *н. д.*, 158-159 у нап. 2 на страни 159, део из молбе на немачком.

¹⁸⁶ Драг. М. Павловић, *н. д.*, 159

¹⁸⁷ Драг. М. Павловић, *н. д.*, 159 - видети нарочито напомену 2.

¹⁸⁸ Влад. Петковић, *Манастир Раваница*, Београд 1922, 19; М Коларић, *Грађевине и грађевинари Србије од 1790 до 1839 године*, Београд 1959, 3. Исту годину усваја и у М Коларић, *Класицизам код Срба (1798-1848)*, V, Београд 1966, 23 али овде без навођења извора.

Након слома устанка 1813. године и братство манастира Раванице је прешло у Аустрију. Интересантно је да је братство Раванице отишло чак у Сремску Митровицу. На списку пребеглих из Србије свештеника и калуђера, који је израдио обрштер Обучина 9/21. октобра 1813. године у Сремској Митровици налазимо и име игумана раваничког Саве Миловановића, са којим се у Митровици налазио и један монах.¹⁸⁹ Из писма Софронија Вујића, игумана врдничког, од 22. октобра/3. новембра 1813. године сазнајемо да су у Врднику били смештени споменути игуман манастира Раванице Сава Миловановић и јеромонах Јоаникије Теодоровић.¹⁹⁰ Врднички игуман Софроније је писмом од 11/23. марта 1814. године известио да је раванички игуман Сава напрасно умро 8/20. марта 1813. године управо док се спремао за повратак у Србију.¹⁹¹

Тешко је рећи да ле је и колико Раваница страдала 1813. године али се у сваком случају релативно брзо наставило са монашким животом у њој.

Ресавска парохија

Парохија манастира Ресаве је имала 10 села Орашје (35), Пањевац (12, Срби), Јоховац (15, Срби), Грабовица (16, Срби), Поповићи (15, Срби), Ђонци (10, Срби), Грабовац (17, Срби), Свилајинци (28, Срби), Гложани (11, Срби) и Војска (9, Срби).¹⁹² Укупно 168 српских домова. По подацима “тефтера митрополитског таксила” ресавску нурију или парохију су фебруара 1734. године чинила следећа села Грабовица (15), Поповић (14), Јеовци (18), Суботица (23), Ђонци (12), Бобово (19), Грабовац (16), Свилајница (28), Гложани (11), Војска (10), Орашје (36), Срњак (7), Пењевац (5) и Стењевац (4). Подаци истог тефтера али за 1735. годину се

¹⁸⁹ Д(имитрије). Руварац, *Списак пребеглих из Србије свештеника и калуђера*, Српски сион бр. 4 од 28. фебруара 1905. г, 103

¹⁹⁰ Д(имитрије). Р(уварац), *О преносу св. моћију Стевана првовенчаног краља српског из Студенице у ман. Фенек и о пребеглим калуђерима и свештеницима из Србије на ову страну 1813. године*, Српски сио бр. 2 од 31. јануара 1905. г, 45

¹⁹¹ *Исто*, 45

¹⁹² Г. Витковић, *н. ч.*, 152 - 153

разликују само толико што се наводи да су се 4 породице из Стењевца расуле и да у том селу више нема никог.¹⁹³

У односу на списак из 1733. године у тефтерима из 1734. и 1735. године се још јављају Суботица, Бобово, Срњак и Стењевац. Што се тиче Срњака и Стењевца они су 1733. године сигурно прибројани неким другим насељима. Тешко је рећи шта је са Суботицом јер се она јавља као велико село. За нас је много интересантнија Бобова прво влашко село у Ресави. Пошто се током 1733. године водила жива преписка око поделе ресавске парохије на два дела велика је вероватноћа да ни Суботица а Бобово сигурно нису званично ни постојали. Када је ексарх Јован фебруара 1734. године боравио у Грабовцу где је требало да се сагради парохијска црква и где је требало да буде центар те друге парохије он овој будућој парохији одређује Гложане, Свилајнац, Ђонце, и *“Бобова Власи ако се не отселе”*.¹⁹⁴ Када ће ексарх 1735. године поново доћи у Грабовац понови ће у потпуности оно што је написао претходне године осим напомене за Бобово – ако се не остеле.¹⁹⁵ Значи, 1735. године Бобово је већ оформљено село и то прво влашко село у Ресави.

За манастир ресавски ексарх Максим Радковић је 1733. године написао да је реч о старој цркви са каменим зидовима и са пет купола.

У манстиру је пребивао игумен Јоасаф са братијом. Игумен Јоасаф се замонашио у Ресави. Био је родом из Бачке и рукоположен је на оба степена од стране владике Стефана Љубибратића.

Поп Арсеније, је био од Мораче, пореклом Херцеговац. Рукоположен на ђаконство владиком Арсенијем херцеговачким, а на свештенство митрополитом Мојсијом. Поп Виктор, је такође био родом из Херцеговине, замонашио се у Морачи. Рукоположио га на ђаконство владика Арсеније Херцеговачки, а на свештенство Доситеј Ваљевски. Јосиф ђакон је био пореклом од Пореча, замонашио се у Ресави. Рукоположен на ђаконство владиком Исаијем Антоновићем. Поп Димитрије је био родом од Херцеговине, презивао се Пешић. Замонашио се у Морачи, а

¹⁹³ Д. Руварац, *н. ч.*, 129

¹⁹⁴ Д. Руварац, *н. ч.*, 112, 121

¹⁹⁵ Д. Руварац, *н. ч.*, 121

рукоположен је владиком Арсенијем Херцеговачким на оба степена. Мојсеј монах је био пореклом из Будима, постригао се у Ресави. Духовник му је био Герасим Студенички. Исповедао се и причешћивао. Није имао својих књига.¹⁹⁶

Када су 1739. године отишли Аустријанци, поново се вратила турска посада у манастир, а диздар (заповедник) манастирске тврђаве помиње се 1800. године. Посада је остала у манастиру све до Првог српског устанка, када је манастир ослобођен.

Витовничка парохија

Не чуди да је витаоничка парохија имала релативно доста влашких домова. Ова парохија је имала 6 села Мелница (10, Власи), Бистрица (9, Срби), Рахановац (60, Власи), Кула (15, Срби), Црљенац (16, Срби), Велико село (14, Срби). Од 124 дома 70 су били влашки а 54 српски.¹⁹⁷ Готово сва српска села се помињу 1718. године али оба влашка села Мелница и Рахановац тј Рановац не. Дакле чак и у околини манастира Витовнице Власи су дошли после 1718. године. По подацима “тефтера митрополитског таксила” витаоничку нурију или парохију су фебруара 1734. године чинила следећа села Бистрица (10), Мелница (10), Рајановац (75), Црленци (17), Кула (15) и Велико Село (8). Подаци истог тефтера али за 1735. годину се доста разликују – у овој парохији су остала само два села Мелница са 10 и Рајановац са 70 домова. Остала села, осим Бистрице, су била пребачена у каменовску парохију. Бистрица се у овом другом тефтеру нигде не јавља.¹⁹⁸

У једном немачком спису из 1724. године спомиње се калуђер “Sogenannte Cilie Igome aus dem Kloster Bitavnicza”.¹⁹⁹ (Такозвани *Цилие игуман из манастира Битавнице*). Митрополит Мојсије је писмом од 11/22. децембра 1728. године дозволио Данилу

¹⁹⁶ Г. Витковић, *н. ч.*, 168

¹⁹⁷ Г. Витковић, *н. ч.*, 153 - 154

¹⁹⁸ Д. Руварац, *н. ч.*, 127

¹⁹⁹ И. Руварац, *О кучајинским манастирима по записима II. Витеоница*, Старица бр. 2/1889, Београд, 1889. г, 33

“витаоничком” да пусти једног свог младог калуђера да оде игуману Хиландара.²⁰⁰

Максим Радковић је 1733. године поднео извештај и о манастиру Витовници тј Витаоници како је он записао. Она наводи како је реч о древној цркви, саграђеној од камена, покривеној црепом. Испред цркве је био “шатор” од дрвета.²⁰¹

Витовница је 1733. године поседовала, за оно време, веома много књига: *“минеја рукописна 10, октојиха 3, псалтира србски пет; Евангелије окром трапезе рукописна два, летургије србске четири, и требника московски четири; тријод постан један рукопис, и лазаревица два, један рукопис, молебник један московски; саборник србски; библија московска једна, панагијар један, плачевник рукопис, житије светих отец, рукопис, и Златоуст један рукопис, други златоуст московски узет у двор за време госп. митрополита Мојсеја, Ефрем рукопис, Отачник рукопис.”*²⁰²

Игуман Данило родом из Ресаве, био је рукоположен од митрополита Мојсеја на оба степена 24. јуна/5. јула 1713. године. *“Духовника имејет, правило држит, летургију појет, последни крат исповедал се духовнику Алексију о Цветоносију. Своје ничто не имејет особ но опште монастирско.”*²⁰³ Он је учествовао на црквено-народном сабору у манастиру Рукумији 1735. а затим исте године на црквено-народном сабору у Сремским Карловцима.²⁰⁴

Калуђер Оноврије, родом из Будима, био је рукоположен на оба степена од владике Никанора Крушедолца, исповедао се, правило је држао. Последњи пут се исповедао духовнику Алексију о Цветоносију 1733. године. Онофрије је имао два ђака (дијака) Петра Огњановића и Гаврила Рајковића.²⁰⁵

²⁰⁰ Д. Поповић, М. Богдановић, “Дневник преписке коју је водио Мојсије Петровић за време свог боравка у Бечу 1728 г.”, у: *Грађа за историју Београда 1717-1739*, Београд, 1958. г, 182

²⁰¹ Г. Витковић, *н. ч.*, 180

²⁰² Г. Витковић, *н. ч.*, 180-181

²⁰³ Г. Витковић, *н. ч.*, 181

²⁰⁴ П. Мирковић, *н. д.*, 35-36

²⁰⁵ Г. Витковић, *н. ч.*, 181

По народном предању у време Кочине крајине, манастир је био толико запуштен да је сеоска стока у њему обитавала.²⁰⁶ Управо у време почетка овог рата јавља се у изворима Милош игуман витовнички који је почетком марта 1788. године писао аустријским војним властима обавештавајући их о стању у његовом крају.²⁰⁷ Веселић бележи казивања околних сељака да је манасатир једно време био у рушевинама, односно они су “памтили када је њихова стока, марва и говеда, у манастиру обитавала.” Калуђери су почели, с народом да оправљају манастир тек у Карађорђево време.²⁰⁸

Прву обнову манастира обавио је Илија Добриловић, трговац из Бистрице, али немамо података о томе кога је обима она била и на шта се та оправка односила.²⁰⁹ Следећу обнову врше Паун Матејић из Мелнице, буљубаша Петра Добрњца, а после војвода млавски, који дозиђује припрату (“*обновио манастир и то с продужењем паперте црквене*”), и Стеван Добрњац, брат Петров, кнез моравски у времену 1815-1821. године, са седиштем у Пожаревцу, који на старим темељима обнавља конак, са две собе и кухињом.²¹⁰

Рукомијска парохија

Парохија манастира Рукомије је, опет, била чисто српска. Имала је 6 села Брдарци (23), Дрмно (24, Срби), Костолац (39, Срби), Кленовник (8, Срби), Петка (54) и Дубравица (35).²¹¹ По подацима “тефтера митрополитског таксила” рукомијску нурију или парохију су фебруара 1734. године чинила следећа села Костолац (40), Дрмна (30), Бродарци (17), Кленовник (9), Петка (57) и Острово (31). Подаци истог тефтера али за 1735. годину се разликују у толико Костолац има 30 а и Острово 30 домова док су села Дрмно и Петка пребачена у Пожаревачку парохију.²¹²

²⁰⁶ Р. Милошевић, “Витовница”, у: *Српска православна епархија браничевска – Шематизам 2003*, Пожаревац, 2003. г, 227

²⁰⁷ Д. Пантелић, *Кочина крајина*, Београд, 1930. г, 25 нап. 2.

²⁰⁸ П. Мирковић, *н. д*, 33

²⁰⁹ Р. Милошевић, *н. д*, 26-27

²¹⁰ Р. Милошевић, *н. д*, 227

²¹¹ Г. Витковић, *н. ч*, 154 155

²¹² Д. Руварац, *н. ч*, 132

По подацима ексарха Максима Радковића из 1733. године црква манастира Рукомије Храм Вазнесеније Христово је била саграђена од камена, са каменим сводом и покривена црепом.²¹³

Игуман Димитрије је био родом из села Смолинца, рукоположен је на оба степена од патријарха Калиника Пећског.²¹⁴ Гаврило монах је био родом из Влашке.²¹⁵

Поп Гаврило из Ливадице је имао живу попадију па је живео у Ливадици али је служио у манастиру *“и служио литургију и правило држит”*. Био је родом из Влашке. Рукоположен је од митрополита Мојсеја на оба степени. Од књига својих имао је: *“требник угровлахиски и часловец кијевски, епитраил од свиле морасте”*.²¹⁶ Поп Гаврило, бивши парох смедеревски, се по смрти попадије замонашио и добио монашко име Висарион.²¹⁷

Тешко је рећи шта је било били пресудни у одабирању овог манастира за место одржавања великог црквеносаборног сабора 15/26. јула 1735. године. Тада су овде “представници духовенства и народа из Србије изабрали игумане Раваничког Георгија и намесника Манасијског Арсенија да на Сабору у (Сремским) Карловцима искажу жеље народа из Србије”.²¹⁸ Био је то велики догађај. А толико људи из целе Србије није могао да прими, дочека и угости манастир, без већег угледа и значаја.

Петнаестак година после тог догађаја, тачније 1748. године, како наводи Павле Васић, у манастиру Рукумији зографи из јужних крајева сликали су иконе.²¹⁹

За Рукумију су везана браћа Шљивић Живко и Јован, родом из Брежана, а касније настањени у Брадарцу. Били су познати у борбама Првог српског устанка као изузетно храбри, па су и у песмама опевани. Живко је постао војвода у кнежини рамској, а млађи Јован је бранио Пореч после погибије Хајдук Вељка и пада Неготина, те у тим борбама био смртно рањен. Војвода Живко

²¹³ Г. Витковић, н. ч, 177

²¹⁴ Г. Витковић, н. ч, 177-178

²¹⁵ Г. Витковић, н. ч, 178

²¹⁶ Г. Витковић, н. ч, 178

²¹⁷ Р. Милошевић, н. д, 273-274

²¹⁸ М. Поповић, *Историјска улога српске цркве у чувању народности и стварању државе*, Београд, 1933. г.

²¹⁹ П. Васић, *Живко Павловић и његово доба*, Пожаревац 1968.

сахранио је брата у манастирској цркви “код средњег стуба с десне стране”. Живков син пожаревачки прота Петар Шљивић саградио је о свом трошку цркву Светог Николе у Пожаревцу 1890. године, јер Саборна црква, подигнута 1819. године, није била довољна за вишеструко повећан број становника. После слома Првог српског устанка, изгледа да су Турци спалили и разорили Рукумију.²²⁰

Књаз Милош је 1825. г. финансирао обнову манастира Рукомије, близу Млаве, “измежду лепи и увеселителни шумарица” у пожаревачком округу. После обнове Рукомија више није била манастир већ мирска црква.²²¹

Пожаревачке парохије

И пожаревачка парохија је, по свему судећи, била готово чисто српска. Имала је 7 насељених места Пожаревац (226), Црнићи (29, Срби), Царина (40, Срби), Ћириковац (33), Бобушинац (11, Срби), Драговци (16, Срби) и Дубравица (35).²²² Укупно 390 домова. По подацима “тефтера митрополитског таксила” пожаревачку нурију или парохију су фебруара 1734. године чинила следећа места Пожаревац (233), Кириковац (33), Дубравица (33), Драговци (14), Царина (37), Црнићи (27), Трњани (20) и Бобушинци (16). Подаци истог тефтера али за 1735. годину се разликују у толико што Пожаревац има 230 дома и што је из рукомијске парохије пребачено село Дрмно.²²³

Пожаревачка горња црква је за оно време имала доста књига: “Евангелије рукопис болгарски; саборник србски. Божидар(ов); обштак минеј молдовски; псалтир кијевски нов; тријод московски посни, нов; пентикостар московски нов; иролога четири нова, садржавајут месец 12; апостол нов московски, октојиха два србска расипата, псалтир Божидар(ов) са синаксаром.”²²⁴ Затим, “октојих

²²⁰ Р. Милошевић, н. д, 274

²²¹ Д. Кашић, *Рад кнеза Милоша на подизању и обнови цркава и манастира*, Гласник Српске Православне Цркве бр. 10, Београд, 1960, 270; Др Радосав Марковић, *Задужбине кнеза Милоша*, Просветни гласник б. 3-5 (март-април-мај), 1942. г., 125. Иначе, др Р. Марковић тврди да је Рукомија обновљена 1826. године.

²²² Г. Витковић, н. ч, 159

²²³ Д. Руварац, н. ч, 133

²²⁴ Г. Витковић, н. ч, 183

*првогласник рукопис, петогласник штампан србска, саборник србски, апостол кијевски, тријод српски рукопис, пентикостар руски, 2 минеја рукопис, који садржају месец 4; поученије Јоана Златоустаго, рукопис, и предсловије светаго Јоана Златоустаго, слово првоје, и катавасијар србски.*²²⁵

У Пожаревцу су боравила четири свештеника и два ђакона. Јереј Лазар Јовановић је био рођен око 1700. године у Суботици у Бачкој где се и школовао. Био је рукоположен на ђаконство од митрополита Викентија Поповића, а на свештенство од митрополита Мојсија Петровића 1721. године и од тада је био парох пожаревачки.²²⁶

Јереј Јосиф Савић је рођен око 1705. године у Београду²²⁷ а ту се и школовао. Био је рукоположен за ђакона од владике Максима, а на свештенство од митрополита Мојсеја 1728. године и од тада је служио у Пожаревцу.²²⁸

Јереј Јован Томић је рођен око 1707. године у Карловцима где се и школовао. Једно време се бавио и трговином. Рукоположен је у оба степена 28. маја 1729. године (митрополит Мојсеј Петровић) и одмах је добио за парохију Пожаревац.²²⁹

Јереј Стефан Аранитовић је рођен око 1714. године у Банату.²³⁰ Учио је књигу код мештера Павла и ексарха Софронија и Максима. био је рукоположен на ђаконство од владике Исајије Антонијевића, и на свештенство од владике Максима Несторовића 1. маја 1732. године у Београду и одмах је постављен на службу у Пожаревац. Ексарх Максим је предлагао да се премести на парохију у Пореч.²³¹ “Правило држит, летургију појет, исповедал се духовишку отцу архимандриту Василију Пекском последни крат о Васкресенију лета 1733.”²³² О књига је имао: “молитвослов московски, десетословије двоје језиков влашки србски, и требник

²²⁵ Г. Витковић, н. ч, 185

²²⁶ Г. Витковић, н. ч, 183

²²⁷ Г. Витковић, н. ч, По једном другом податку родом је из Видина. Исто, 183

²²⁸ Г. Витковић, н. ч, 183

²²⁹ Г. Витковић, н. ч, 184

²³⁰ На другом месту се каже у Влашкој. Г. Витковић, н. ч, 184

²³¹ Г. Витковић, н. ч, 155 – 158, 183 - 184

²³² Г. Витковић, н. ч, 184

кијевски.” Поред тога је имао дрвени светогорски крст, петрахил од свиле црвене. Од деце је имао ћеркицу од две године.²³³

Напоменимо да су у Пожаревцу 1734. године служила три свештеника Јосиф, Јован и Стефан а 1735. године само два Лазар и Стефан,²³⁴ и два ђакона. Василије је рођен 1710. године у Кули у Банату а Стефан 1713. године у Дрвну²³⁵ код Пожаревца.²³⁶

Са осталим народом током рата 1788-91. године емигрирали су из Србије у Аустрију и пожаревачки прота Антоније Димитријевић који се са својом породицом населио у Белој Цркви и пожаревачки свештеник Јевтимије Поповић који је остао да живи у Вршцу.²³⁷ Владика темишаварски Јован Јовановић Шакабента, поднео је, 21. јануара 1792. године, извештај Илирској канцеларији, о способностима и заслугама свештеника који су остали у Аустрији. Пожаревачки прота Антоније по сопственом признању није био способан за свештеника у Банату. Прота није зано ни да чита ни да пише а знао је турски и помало грчки језик, наравно поред српског. За разлику од њега свештеник Јевтимије Поповић је био способан за свештеника у Банату. Поред српског знао је и турски језик.²³⁸

Туман

Значајан духовни центар 1733. године био је и манастир Туман премда није имао своју парохију. Још у другој половини XVI века настао је у манастиру Туману тзв. Тумански апокрифни зборник, који се данас налази у архиву Југословенске академије знаности и уметности у Загребу.²³⁹

У пролеће 1689. године стигао је у Туман гроф Ђорђе Бранковић. Стигао је из Букурешта да би се на овом простору повезао са виђенијим Србима и организовао устанак против Турака. Управо у то време патријарх Арсеније Чарнојевић се налазио у

²³³ Г. Витковић, *н. ч.*, 184

²³⁴ Д. Руварац, *н. ч.*, 132

²³⁵ Данашње Дрмно код Пожаревца.

²³⁶ Г. Витковић, *н. ч.*, 159 - 161

²³⁷ Драг. М. Павловић, *н. д.*, 215

²³⁸ Драг. М. Павловић, *н. д.*, 216 напомена 1.

²³⁹ Р. Милошевић, “Туман”, у: *Српска православна епархија браничевска – Шематизам 2003*, Пожаревац, 2003. г, 292

Пожаревцу, па због тога Ј. Томић сматра да су се њих двојица срели у Туману и договарали о устанку.²⁴⁰

По подацима Максима Радковића, из 1733. године, црква манастира Тумана Храм светог Архистратига била је стара, сазидана од камена, са сводом од камена и покривена циглом.²⁴¹

Калуђер Исаија је био родом из Херцеговине, рукополежен на оба степена од владике Арсенија Херцеговачког. Духовника је имао, последњи пут се исповедао духовнику Алексију лета 1733. године. *“Летургију појет”*. Од својих књига имао је: *“требник угровлахиски епитраил од мусула црвена, и законик рукопис србски, светогорац калугер писао.”*²⁴² Исаија је био учесник црквено-народног сабора у Сремским Карловцима 1735. године.²⁴³

Премда Вујић и за Туман тврди да је у рату 1788. године попаљен ми за то немамо директне потврде. Околно становништво је успело да добије одобрење од турских власти да оправи Туман, што је учињено 1797. године. Тада је дозидана и припрата. Иза тог подухвата стајао је нахијски кнез Богдан Копљанић, из печког села Душманића.²⁴⁴

За време Првог српског устанка, заправо 1807. године црква је *“живописана најпростијом воденом бојом и то врло просто и сасвим неуредно, са грчким написима код светитеља.”*²⁴⁵ Током 1825. године обновљен је манастир Тумана.²⁴⁶ Заслуга за то припада Павлу Богдановићу, кнезу Пожаревачке нахије. Он је, са осталим приложницима, обновио 1826. године и келије манастирске, како сведочи натпис на њима.²⁴⁷ Игуман манастира је, у то време, био Онуфрије Поповић, хиландарски монах и човек изузетних способности.

²⁴⁰ Јован Н. Томић, *Десет година из историје српског народа (1683-1693)*, Београд, 1902. г.

²⁴¹ Г. Витковић, *н. ч.*, 179

²⁴² Г. Витковић, *н. ч.*, 179

²⁴³ Р. Милошевић, *н. д.*, 292

²⁴⁴ П. Мирковић, *н. д.*, 156

²⁴⁵ Ј. Веселић, *Опис манастира по Србији*, Београд, 1867; П. Мирковић, *н. д.*, 156

²⁴⁶ Љуба Стојановић, *Стари српски записи и натписи II*, Београд, 1903. г, бр. 4045; Миодраг Коларић, *Грађевине и грађевинари Србије од 1790 до 1839 године*, Београд, 1959. г, 12

²⁴⁷ Р. Милошевић, *н. д.*, 292

Мајданпечка парохија

Премда Мајданпек данас не припада Браничевској епархији у то време, 1734. године потпадао је под Ексархом пожаревачким. По подацима “тефтера митрополитског таксила” звиждску нурију или парохију су фебруара 1734. године чинила следећа села Мајданпек (20 домова), Руда Глава (41) и Црњашница (16). Подаци истог тефтера али за 1735. годину се разликују само толико што Мајданпек има 14 а Руда глава 60 домова.²⁴⁸

У Мајданпеку је 1734. године постојала црква Светог Архистратига Михаила, сазидана вероватно око 1725. године. Храм је био сазидан од камена, прилично велики али наизак. Још није био освећен али је по дозволи архиепископа и митрополита Мојсеја Петровића у њој служена литургија на велике празнике па и понекад недељом. Опис цркве излази из теме нашег рада па ћемо овде споменути само књиге које су постојале у цркви а биле су то јевањђеље српско, литургија српска, минеј општи московски, октоих српски – петогласник, псалтир мали московски и рукописни молитвослов српски. Ексарх је приликом визитације јануара 1734. године за епитропа поставио Стојана Поповића а за црквеног сина Јована Николића.²⁴⁹

При мајданпечкој цркви је служио свештеник Шарбан Влах, родом из села Ореза, син попа Данчуле из села Ремешта у епархији владике Инокентија Рибничког. Споменути владика га је и рукоположио и дао му синђелију. Шарбан је био рођен око 1704. године а рукоположен око 1728. године. Учио је књигу у манастиру Рјезу током 8 година. Уопште није знао српски језик али је добро читао на влашком а и литургију је знао добро да обавља па га је ексарх оставио да служи Власима рударима. Од породице је имао два сина (од 5 и једне године) и пападију.²⁵⁰

Интересантно је да је унутар порте мајданпечке цркве постојала и мала црквена ћелија у којој је боравио калуђер Јоаникије

²⁴⁸ Д. Руварац, *н. ч.*, 127

²⁴⁹ Д. Руварац, *н. ч.*, 102

²⁵⁰ Д. Руварац, *н. ч.*, 102 - 103

Зогравац као и штала у којој се налазио калуђеров коњ.²⁵¹ Парохију 1734. године опслуживао калуђер Јоаникије а 1735. године поново поп Шарбан.²⁵²

Насељевање Влаха у другој половини XVIII века

На жалост готово да и нема писаних извора који би нам помогли да расветлимо етничко стање у источној Србији у другој половини XVIII века. Ми ћемо само укратко покушати да на примеру једног ограниченог простора који обухвата део Млаве, Доње Ресаве и део пожаревачке Мораве осветлимо ово померање становништва.

По поптписивању Пожаревачког мира 1718. године Влаха у Браничеву је било само у Хомољу и Звижду. Чак и у околини Витовнице их није било. Тек после 1718. године долазе Власи из Баната и насељавају се на простору Рам - Велико Градиште - Пожаревац - Рам (приближно). У исто време Власи из Хомоља се шире у правцу манастира Витовнице.

Осим у Ждрелу нема их ни 1733. године у Млави а нема их ни у околини Туприје и Параћина што значи да их почетком XVIII века нема много ни у Црној Реци Једини свештеник из Црне Реке који се помиње је поп маријански Радосав Богосављевић рођен у Видину а пре 1717. године на служби у Црној Реци. Очигледно да није Влах.

Тек по аустријском губитку Крајине појављује се у османским тефтерима 1741. године велики број расутих Влаха у Крајини²⁵³ и то су управо они који се шире или у Црну Реку или директно у Хомоље, Звижд и даље у Браничево. Они чине главнину Влаха у Браничеву. Каније долазе и други крајем XVIII века али ови расути око 1740. године су главни фактор у насељавању Браничева.

Захваљујући подацима које је почетком XX века прикупио Љ. Јовановић за Млаву можемо добити доста тачну слику насељевања

²⁵¹ Д. Руварац, *н. ч.*, 102

²⁵² Д. Руварац, *н. ч.*, 127

²⁵³ Р. Тричковић, *Попис харача Крајине и Кључа за 1153. годину по Хиџри*, Мешовита грађа II, Београд 1973, 193 – 242; Р. Тричковић, *Катастарски попис Крајине и Кључа из 1741. године*, Мешовита грађа II, Београд 1973, 243 - 324

Влаха у тој микро регији (Златово, Бусур, Везичево, Ћовдин, Шетоње, Буроџа, Табановац, Орешковица, Вошановац, Лопушник, Забрђе, Панково, Велики Поповац, Рашанац, Дубочка, Трновче, Каменово, Кнежица, Лесковац, Велико Лаоле, Мало Лаоле, Ждрело, Бистрица, Стамница, Витовница, Мелница, Рановац, Кладурово, Црљенац, Аљидово, Кобиље, Манастирица, Старчево и Добрње). Интересантно је да се подаци које он забележио о Ждрелу углавном подударају са подацима из пописа из 1733, 1734. и 1735. године. Прве породице су се населиле у Ждрелу око 1720. године и то Шорбоњи из Ракитова у Банату, Матадејићи и Маркоњи из Баната. Касније су се насељивали и Власи из Крајине као и опет из Баната. Интересантно је да су се током друге половине XVIII века насељавале и српске породице из Шумадије, Рашке и Косова и да су се све до почетка XX века стопиле са Власима потпуно прихватајући влашки језик као матерњи и влашку ношњу.²⁵⁴ Укупно је на поменутом простору од око 650 породица Љ. Јовановић за 577 успео да утврди порекло одакле су дошли. Од споменуте 577 породице око 420 су влашке тј око 73 %.

Највише Влашких породица је дошло из Крајине и Црне Реке око 233 па затим из прека тј из Баната око 60. Из Влашке је дошла само 21 породица а из Бугарске 6. Значи да је са стране дошло 320 породице или 76%. За 5 влашких породица се само зна да су из Србије а 95 су дошле из других крајева са простора данашње Браничевске епархије (Пожаревачка Морава 23, Ресава 32 Хомоље и Звижд 36, Стиг и остала Млава 4). Све влашке породице осим оних првих три у Ждрелу се насељавају у Млави, по забележеном предању, после 1740. године.²⁵⁵ У ствари оне долазе у Млаву по повратку Турака и поновног успостављања њихове власти. Пошто немамо архивску грађу морамо да се ослонимо на предања које је забележио Јовановић и по њему први велики талас влашких насељеника у Млави је дошао око 1750. године а касније се то одвија у непрекидном току све до негде краја XVIII века или можда

²⁵⁴ Љ. Јовановић, "Млава", *Насеља српских земаља – Расправе и грађа књ. II – Српски етнографски зборник књ. V*, Београд 1903, 384 - 385

²⁵⁵ Љ. Јовановић, "Млава", *Насеља српских земаља – Расправе и грађа књ. II – Српски етнографски зборник књ. V*, Београд 1903, 247 - 459

почетка Првог српског устанка. После тога имамо само појединачне случајеве досељавања Влаха.

На крају кажимо пар речи и о настанку највећег влашког села Породина. Аустријски генералштабни мајор Турати, задужен за извиђање османске државе, послао је марта 1783. године четири уходе на простор који се углавном поклапа са територијом данашње Србије. За њима је убрзо послао још двојицу. На основу извештаја или казивања ових ухода саставио је Турати опис путева у Србији и то поглавито у њеној источној половини. Он се састоји из 4 свеске које је Турати слао у Беч како би коју завршио – последња је послата 20. августа 1783. године. У трећој свесци се поред других путева спомиње пут који је водио од брода на Морави (између Смедерева и Пожареваца) до Ћуприје. Пут је полазио од Бурјана²⁵⁶ (20 хришћанских кућа), па водио преко Лучице (50 хришћанских кућа), Ореовице (око 10 хришћанских кућа), Прова²⁵⁷ (20 хришћанских кућа), Ракинца (30 хришћанских кућа), Ливадице (око 25 хришћанских кућа) и Глоговца (60 хришћанских кућа) до Свилајнца (око 40 хришћанских кућа).²⁵⁸ Интересантно је да су на простору данашње браничевске епархије једино Пожаревац, Смедерево и Параћин били осетно већи од Глоговца тј данашњег Кушијева. Пожаревац је имао 300 турских и 400 до 500 хришћанских кућа. Смедерево је имало 95 турских и 40 хришћанских кућа. Параћин је имао 160 турских и око 40 хришћанских кућа. Ћуприја је имала 60 турских и 10 до 15 хришћанских кућа, а Коларе 40 турских и 25 хришћанских кућа и Лаоле (70 хришћанских кућа), док су села Липе и Јасеново били исте величине (по 60 хришћанских кућа). Сва остала насеља су била

²⁵⁶ Село Бурјан се налазило 4 километара западно од Пожареваца, на средокраћу између аговца и Љубичева. Село је касније пресељено у Пожаревац. Мих. Ј. Миладиновић, *Пожаревачка Морава* - Насеља и порекло становништва књ. 25, Београд 1928, 29 и 169; Д. Пантелић, *Ухођење Србије пред Кочину крајину*, Глас СКА CLIII, Београд 1933, 129

²⁵⁷ У оригиналу пише Пуроњо. Данашњи Алексановац. Д. Пантелић, *Ухођење Србије пред Кочину крајину*, Глас СКА CLIII, Београд 1933, 129

²⁵⁸ Д. Пантелић, *Ухођење Србије пред Кочину крајину*, Глас СКА CLIII, Београд 1933, 129

мања. Крњево је на пример имало 50 хришћанских кућа а Хасан пашина Паланка 40 турских и 15 хришћанских.²⁵⁹

Вратимо се за час споменутом путу. Видимо да се не спомињу ни Жабаре ни Породин премда је прво насеље готово сигурно постојало 1783. године док за Породин то не можемо са сигурношћу рећи. Додуше, на једном другом путу који је водио од Пожаревца преко Поповца, долином Млаве спомиње се село Porodewatz (са 20 хришћанских кућа) које би могло да буде Породин.²⁶⁰ Ово село се налазило негде између Поповца и Грабовца²⁶¹. Поставља се питање где је ишао стварно овај пут. Да је из Поповца ишао на Брзоходе, па преко Четереже и Жабара на Породин сигурно би била споменута ова села која су скоро сва сигурно постојала.²⁶² Пут је вероватније ишао од Поповца на данашњу Орешковицу али где даље за сада је тешко рећи.

Да се Глоговац као село формирао релативно касно говори и сведочење извесног Миленка Постолова из Кушиљева које је он дао приликом сињорења Кушиљева 1823. године. Наиме, Миленко је под заклетвом изјавио да је око 40 година пре тога (тј око 1783. године) већ извршено сињорење Кушиљева. С обзиром да он у изјави спомиње кнеза Петра то сињорење је могло да буде само после Кочине крајине али то не мења битно ствари. Миленко наводи како су сињорењу присуствовали муселими ћупријске и пожаревачке нахије, бумбашир београдског везира и кнез Петар. Присуство свих ових личности при сињорењу говори да је од претходног сињорења села прошло доста времена и да се међе сеоског атара не знају са сигурношћу. У ствари, највероватније да Османлије у својим дефтерима нису ни имали село Глоговац већ Кушиљево па је сада требало одредити међе новог села. Нарочито је била спорна међа између Глоговца и села Изревна које крајем XVIII

²⁵⁹ Исто, 127-130

²⁶⁰ Исто, Глас СКА CLIII, Београд 1933, 129

²⁶¹ Пут је излазио у долину Ресаве код Грабовца па је одатле ишао за Свилајнац.

²⁶² У Кочиной чети је 1788. године било доста добровољаца из Брзохода, Четереже и Прхова али не и из Жабара. И поред несигурног читања имена села можемо рећи да је изгледа само један добровољац из Жабара али ни то није сигурно о ком је Жабару реч. Д. Пантелић, *Кочина крајина*, Београд 1930, 142-162

века већ није постојало а налазило се по Миленковом сведочењу код села Бобова.

У време Кочине крајине 1788. године у Кочиной чети је био веома велики број добровољаца из Глоговца. Сигурно је један део њих (можда и већи) из Глоговца код Јагодине. Поготово што има много добровољаца из Прхова, Четереже, Брзохода, Свилајнца, Гложана, Грабовца и других оближњих насеља – осим Породина и можда Жабара.²⁶³

Све напред речено нам говори да Породин у време Кочине крајине још није постојао на месту где је данас, већ као Porodewatz негде између Поповца и Грабовца. Настао је у периоду између Кочине крајине и Првог српског устанка.

Уместо епилога

У попису 1900. године становништво је пописивано по језику. Српским и румунским је говорило 32556 људи (904 у варошима и 31652 на селу) од чега је било 21531 мушкарац и 11025 жена. Само румунским је говорило 89873 човека (3568 у вароши 86305 на селу) од чега 40047 мушкараца и 49826 жена.²⁶⁴ У Србији је 1900. године у варошима живело 351015 људи, од чега 33326 странаца и 317686 Срба. На селу је живело 2,141.867 људи од чега 161002 странаца и 1,980.865 Срба. Укупно је у Србији живело 2,492.882 становника од чега 194.331 странаца и 2,298.551 Србин. Ако претпоставимо да су сви они који говоре српски и румунски или само румунски Власи добићемо да је у Србији у то време

²⁶³ Д. Пантелић, *Кочина крајина*, Београд 1930, 142-162

²⁶⁴ Табела 38. Становништво по језику – Population par langue, у: *Статистички годишњак Краљевине Србије за 1900. год.* књ. 5, Београд 1904, 64. Подаци су добијени по попису становништва и домаће стоке од 31 децембра 1900. године.

живело 122.429 Влада. Од укупног броја не Срба у Србији Власи су чинили 63%.²⁶⁵

Влашког становништва је било више само у Крајинском, Пожаревачком, Моравском и Тимочком округу.

Преглед по окрузима²⁶⁶

Окрузи	Број становника туђе народности			Проценат становника туђе народности		
	по варошима	по селима	у опште	по варошима	по селима	у опште
Крајински	2723	45278	48001	21,00	52,90	48,70
Моравски	1270	10778	12048	4,63	7,52	7,04
Пожаревачки	2947	44692	47639	8,87	22,65	20,65
Тимочки	679	25907	26586	4,55	21,56	19,68

²⁶⁵ Статистички годишњак Краљевине Србије за 1900. год. књ. 5, Београд 1904, 64-65

²⁶⁶ Табела 38. Становништво по језику – Population par langue б. Преглед по окрузима – Tableau par départements, у: Статистички годишњак Краљевине Србије за 1900. год. књ. 5, Београд 1904, 65.

SUMMARY

The ethnic composition of population in XVIII century on space of today Braničevo eparchy

On the basis of the Austrian census books from 1733, 1734 and 1735, as well as on the data collected by Lj. Jovanović at the beginning of the 20th century, it is possible to reconstruct the precise picture of the Wallach immigration in the area of Mlava. The first families settled in Ždrelo around 1720, coming from Banat. It is interesting to notice that the Serbian families from Šumadija, Raška and Kosovo also populated this area during the second half of the 18th century; by the beginning of the 20th century they had been completely assimilated by the Wallach population, accepting the Wallach customs and language. According to the tradition noted by Lj. Jovanović, the first wave of the Wallach immigrants to Mlava came around 1750, and later on this area had been constantly populated until the end of the 18th century or until the beginning of the First Serbian Uprising. After that, we have only sporadic cases of Wallach immigrations into this region.